MOȚI ȘI CURCANI

Doue conferențe ținute

la

ATHENEUL DIN BUCURESCĬ

de

A. I. ODOBESCU.

BUCURESCĬ

Librarĭ Editorĭ: SOCECŬ & Comp.

7. Calea Mogoșóeĭ 7.

1878.

BUCURESCĬ

Din stabilimentul în artele grafice:

SOCECŬ, SANDER & TECLU.

39, Strada Academiei 39.

1 8 7 8.

(9581).

MOȚIĬ

Răscóla Românilor Ardelenĭ

sub căpetenia lor

HORIA,

în ĭérna 1784 — 1785.

Episodŭ din istoria Transilvanieĭ.

Conferență ținută la Atheneul din Bucurescĭ
în $^{11}/_{23}$ fevruarie 1878.

Domnilor,

Vĕḑêndu-vĕ acumŭ, dinainté mea, aşa de numeroşĭ şi aşa de binevoitorĭ, vĕ rogŭ, maĭ nainte de tóte, să credeţĭ că nu mĕ amăgescŭ însu'mĭ cu deşérte şi pretenţiόse măgulirĭ.

Sciŭ bine că nu, spre a asculta nevoĭósa şi nedibacea mea rostire, v'aţĭ datŭ ostenéla a vĕ aduna şi a vĕ închide astă-séră, aşa de mulţĭ, în sala cam întunecósă şi cam monotonă a Atheneuluĭ nostru.

Nu meritŭ eŭ atâta sacrificiŭ; nu meritŭ eŭ aşa onóre. De aceĭa, chiarŭ de la începutŭ, o voĭu da cuĭ ea se cuvine.

Aţĭ venitŭ aci, cum vine totŭ d'a-una romӑnul, — cu voĭósă séŭ îngrijată grăbire,— cândŭ se aştéptă a vedé rĕsărindŭ din umbrele trecutuluĭ, lucĭul vre unuĭ mare faptŭ naţionalŭ; aţĭ venitŭ cum vine, cândŭ elŭ dă

cu gêndul că are să audă şi să reculégă în mintea sa, rĕsunetul, chiarŭ şi slăbitŭ, alŭ vre unuĭ puternicŭ suspinŭ alŭ inimelor românescĭ.

M'amŭ încumĕtatŭ dar şi eŭ, în momentul acesta, cândŭ atâté mêndre amintirĭ, atâté dulcĭ speranţe şi atâté amarnice îngrijirĭ s'aŭ redeşteptatŭ în sufletele nóstre, m'amŭ încumĕtatŭ, ḑicŭ, a rechiăma la luarea aminte a publiculuĭ românescŭ, unŭ actŭ din tragedia nóstră naţionalĕ, puçinŭ cunnoscutŭ aci la noĭ şi în genere rĕŭ apreçuitŭ pênĕ acumŭ.

Acestŭ actŭ, — răscóla ĭobagilor Ardelenĭ sub căpetenia lor, Horia, — s'a petrecutŭ, maĭ aşŭ puté ḑice, la graniţele nóstre, dincolo de judeţele Jiĭuluĭ. Elŭ abié peste şése annĭ de astăḑĭ îşĭ va împlini primul sĕŭ centennariŭ.

Şi cu tóte acesté, cândŭ intrămŭ în cercetarea nelegĭuitelor întocmirĭ sociale care l'aŭ produsŭ, a faptelor crunte prin care s'a semnalatŭ, a sfêrşituluĭ îngrozitorŭ la care a ajunsŭ, ne-amŭ crede cu maĭ multe sutimĭ de annĭ depărtaţĭ de timpurĭ şi de locurĭ aşa de înrĕutăţite, aşa de încruntate, aşa de sângeróse.

Dar, ceĭa ce s'a petrecutŭ cu Româniĭ din Ardélŭ la 1785,—acumŭ nouĕ-ḑecĭ şi patru de annĭ,—se adduce aşa de multŭ cu ceĭa ce s'a întêmplatŭ, totŭ acolo, cu şése-ḑecĭ şi patru de annĭ maĭ în urmă,—adică, maĭ sub ochiĭ nostri, la 1848,—încâtŭ rĕmâne să ne întrebămŭ décă cum-va veninul socialŭ, care a provocatŭ, în acea nenorocită ţérră, suroră a nóstră, aşa periodice şi desperate frenesiĭ, s'a stêrpitŭ acumŭ cu totul, séŭ décă nu

cum-va mâne poĭ-mâne, elŭ are să isbucnéscă din noŭ, prin şi maĭ crâncene şi maĭ spăimêntătóre convulsiunĭ?

Vrêndŭ nevrêndŭ, cată să purtămŭ grijă de jaratecul, care bine scimŭ că ascunsŭ sub cenuşă, nu se mistuĭesce şi care pórtă în sînu'ĭ tóte urgiile foculuĭ şi pêrjoluluĭ, precum şi tóte radele lumineĭ, tóte binefacerile căldureĭ.

Numaĭ luminĭ şi înfrăţitóre căldură! iată de sigurŭ ceĭa ce noĭ, Româniĭ, dorimŭ pentru înşine şi pentru fraţiĭ nostri de peste totŭ locul.

Dar, din nenorocire, nu sunt toţĭ la o-laltă, la acelaşŭ cugetŭ cu noĭ, şi adesé sórtea osûndesce fĕră voiă pe sĕrmanul poporŭ românŭ, la lungĭ, la grele, la nemeritate încercărĭ.

Fiindŭ elŭ însuşĭ de o fire blândă, prietenósă, deştéptă, priimitóre şi ĭubitóre de tóte bunurile cultureĭ,—ast-felŭ încâtŭ vre-o câţĭ-va annĭ numaĭ de pace şi de libertate, îĭ sunt de ajunsŭ, ca să'şĭ curăţe ţérrina de orĭ-ce buruĭenĭ sĕlbatice şi să se pună d'a rôndul cu alte popóre, care aŭ lucratŭ secolĭ îndelungĭ la cultivarea lor,—fiindŭ, dicŭ, aşa bine înzestraţĭ de natură, Româniĭ, bĭetŭ! se vĕdŭ mereŭ stânjeniţĭ în desvoltarea lor firéscă, opriţĭ pe locŭ în silă şi nevoiţĭ a totŭ plivi, a totŭ lepăda de pe brazdele lor, petróĭele sterpe ce le asvêrlă mereŭ vecinĭ duşmanĭ în ogórele lor.

Domniele-vóstre vedeţĭ şi cunnósceţĭ ţérra nóstră cea dintre Carpaţĭ şi Dunăre, în trecutul ca şi în presentele eĭ. De aceĭa nicĭ că cugetŭ a atinge aci despre petrele eĭ din casă.

La Carpaţĭ o să'mĭ ducŭ jalea;

cum ḑice vechĭul nostru poetŭ;

Lor eŭ voĭu s'o hărăzescŭ!

In ţérra munţilor, în mêndrul Ardélŭ alŭ Românilor, voĭu să vĕ strămutŭ cu mintea, şi—d'aşŭ puté,—să vĕ facŭ a simţi pentru acea frumósă bucată din moşia strămoşéscă a némuluĭ românescŭ, o ĭubire şi unŭ dorŭ, âncŏ maĭ viĭ 'şi maĭ spornice decâtŭ acelé ce de sigurŭ le purtaţĭ în inimele d-vóstre.

Dar, propuindu'mĭ asemené scopŭ, cutezare-aşŭ eŭ a vĕ descrie pămêntul Ardéluluĭ, cu alte cuvinte, decâtŭ cu acelé ce 'ĭ a consacratŭ nemuritorul nostru istoricŭ Nicolae Bălcescu?

Pénna luĭ a zugrăvitŭ minunatŭ, în câte-va pagine, măreţul theatru pe care s'aŭ petrecutŭ întêmplările, ce voĭescŭ astă-ḑĭ a vi le rememora. Decĭ, cu pericolul chiarŭ de a vĕ presenta apoĭ pe actoriĭ acesteĭ drame, în modŭ cu totul nedemnŭ de splendidul decorŭ ce mi l'a aşternutŭ pentru dînşiĭ illustrul nostru Bălcescu, nu mĕ voĭu opri ânsĕ de a vĕ desfăşura, maĭ nainte de tóte, minunatul tabellŭ alŭ ţĕrriĭ Ardéluluĭ, esşitŭ din condeĭul istoriculuĭ luĭ Michaĭu Vitézul: *)

«Pe culmea cea maĭ naltă a munţilor Carpaţĭ, se întinde o ţérră, «mêndră şi binecuvêntată între tóte ţĕrrile, semĕnate de Domnul pre «pămêntŭ. Ea séměnă a fi unŭ măreţŭ şi întinsŭ palatŭ, capŭ d'operă «de architectură, unde sunt adunate şi aşeḑate cu mêndriă tóte frumu«seţile naturale ce împodobescŭ cele-l-alte ţinuturĭ ale Europeĭ, pe care «ea cu plăcere ni le adduce a-minte. Unŭ brêŭ de munţĭ ocolesce,—pre-

*) Cartea IV: *Unitatea Naţionalĕ;* § 1, 2 şi 3.

«cum zidul o cetate,—tótă acéstă ţérră, şi dintr'însul, icĭ colé, se desfacŭ, «întinḑêndu-se pênĕ în centrul eĭ,—ca nisce valurĭ proptitóre, maĭ multe «şirurĭ de délurĭ nalte şi frumóse, măreţe pedestalurĭ înverḑite care vérsă «urnele lor de zăpadă, peste văĭ şi peste luncĭ.

«Maĭ presusŭ de acelŭ brêŭ muntosŭ, se înalţă douĕ piramide «marĭ de munţĭ, cu crestele încununate de o vecĭnică diademă de nin-«sóre, care,—ca duoĭ uriaşĭ,—staŭ la âmbele capete ale ţérreĭ, cătândŭ «unul în faça altuĭa. Pădurĭ stufóse, în care ursul se preâmblă în voiă, «ca unŭ domnŭ stĕpânitorŭ, umbrescŭ culmea acelor munţĭ.

«Şi nu departe de aceste locurĭ,—care îţĭ adducŭ a-minte natura «ţĕrrilor de méḑă-nópte,—daĭ, ca la porţile Romeĭ, peste câmpiĭ arse şi «văruite, unde bivolul dormitéză a-lene. Ast-felŭ méḑă-nópte şi méḑă-ḑi «trăiescŭ într'acestŭ ţinutŭ, alăturĭ una cu alta şi armonisândŭ împreună.

«Aci, stejariĭ, braḑiĭ şi fagiĭ trufaşĭ înalţă capetele lor spre cerŭ; «alăturĭ, te afuuḑĭ într'o mare de grêŭ şi de porumbŭ, din care nu se «maĭ vede calul şi călăreţul. Orĭ încotro te'ĭ uĭta, veḑĭ colorĭ felurite, «ca unŭ întinsŭ curcubeŭ, şi tabloul celŭ maĭ încântătorŭ farmecă vederea: «stâncĭ prăpăstióse, munţĭ uriaşĭ ale căror vêrfurĭ mângâĭe nuoriĭ, pădurĭ «întunecóse, luncĭ înverḑite, liveḑĭ mirositóre, văĭ rĕcoróse, gîrle a căror «limpede apă curge printre câmpiĭ înflorite, pêraĭe răpeḑĭ, care mugindŭ «gróznicŭ, se prăvălescŭ în cataracte, printre acele amenințătóre stâncĭ «de pétră, ce placŭ vedereĭ şi o înspăimêntă totŭ de o-dată.

«Apoĭ în totŭ locul, daĭ de rîurĭ marĭ cu nume armonióse, ale «căror unde portŭ aurul. In pântecele acestor munţĭ zacŭ comorile mi-«nerale cele maĭ bogate şi maĭ felurite din Europa: sarea, ferul, ar-«gintul, arama, plumbul, mercuriul, ... şi în sfêrşitŭ metalul celŭ «maĭ îmbilşugatŭ decâtŭ tóte, aurul, pe care îlŭ veḑĭ strălucindŭ, pênĕ şi «în noroĭul drumurilor.

«Ast-felŭ este ţérra Ardéluluĭ!

«Dar nu numaĭ artistul şi naturalistul, ci âncă strategicul, politicul şi «archeologul aŭ de multe a se minună într'acestŭ împodobitŭ ţinutŭ.

«Celŭ d'ântêĭu va privi şi va cerceta cu mirare acéstă puternică şi «întinsă cetate naturalĕ, scăparea némurilor în epocele grele ale istorieĭ «lumeĭ. De orĭ-unde veĭ veni, aĭ să urcĭ multŭ, spre a ajunge la dînsa,

«și nu poțĭ pĕtrunde în ea, fŏră de a fi străbătutŭ celŭ puçinŭ una din «acele șépte porțĭ, întărite de natură, lesne de apăratŭ, fórte anevoiă «de coprinsŭ.

«Politicul va admira felurimea națiunilor și a religiilor, adunate «din tóte colțurile lumeĭ pe acestŭ pămêntŭ, unde Dumneḑeŭ însușĭ pare «a le fi chiămatŭ, întinḑêndŭ dinainté lor o mésă așa de îmbilșugată; «elŭ va admira și minunatele instituțiunĭ democratice ce aŭ ocrotitŭ aceștĭ «munțĭ, pe cândŭ despotismul le mătura din tótă Europa.

«In sfêrșitŭ istoricul archeologŭ va cerceta cu interesŭ suvenirile «și rĕmășițele Dacilor, ale aceluĭ vitézŭ și nenorocitŭ poporŭ, cea din «urmă odraslă din acelŭ némŭ minunatŭ alŭ Pelasgilor, care se arătă la «légănul civilisațiuneĭ tutulor popórelor și formă vêrsta eroică a ome- «nireĭ. Elŭ va întêlni âncŏ, la totŭ pasul, urmele de uriașĭ ale poporuluĭ «romanŭ, domniĭ lumeĭ, cŏcĭ Ardélul e cea maĭ frumósă parte a Dacieĭ «fericite, *Dacia felix*, draga țérră a Cesarilor.

«Aci eraŭ Apulum, Salinæ, Napoca, Patavium, Prætoria Augusta, «Aquæ, Auraria, frumóse și însemnate coloniĭ romane, din care patru «cu dreptŭ italicŭ și cea maĭ vestită decâtŭ tóte, Sarmizegethusa Regia, «capitala luĭ Decebalŭ, numită apoĭ Ulpia Traiana, de ale căriĭ ruine «plină e și astăḑĭ valea Hațeguluĭ.

«Rĕmășițele templelor, basilicelor, apeductelor, băilor daŭ și astăḑĭ «puternică dovadă de cultura cea mare în care ajunsese Dacia sub «Romanĭ.»

Dar peste Romanĭ veniră, la annul 249, barbariĭ Goțĭ.

«D'aci înainte cumplite nevoĭ, în vreme de maĭ multe vécurĭ, «copleșiră Dacia. Aflându-se în calea barbarilor, peste dînsa maĭ «ântêĭu se vĕrsă acelŭ îngrozitorŭ potopŭ de némurĭ, care înnecă tótă «Europa.

«In acele vremĭ grele, Ardélul maĭ cu sémă fu scutitorul națiuniĭ «române. In munțiĭ luĭ scăpară locuitoriĭ țĕrreĭ Românescĭ și aĭ Moldoveĭ, «cândŭ se vĕḑură năpădițĭ de barbarĭ, de unde, cândŭ se maĭ limpeḑĭa locul «de dușmanĭ, eĭ se scoboraŭ la șerurĭ, cŏtre căminele lor cele vechĭ.»

Pe la începutul véculuĭ alŭ X-lé, veniră în sfêrșitŭ

Ungurii, rĕmăşiţe pripăşite din ordele asiatice ale luĭ Attila, care coprinseră acéstă ţérră, suppuindŭ pe locuitoriĭ eĭ Românĭ, atâtŭ prin puterea armelor, câtŭ şi prin viclene uneltirĭ.

Curêndŭ dupĕ aceĭa, la 1143, regiĭ Ungurilor adduseră în ţérră o coloniă de Germanĭ, de Saşĭ, cărora le deteră pămênturĭ şi privilegiĭ.

Unguriĭ cu fraţiĭ lor de sânge Sĕcuiĭ, şi Saşiĭ rĕmaseră stĕpânĭ aĭ ţĕrriĭ; ĭar Româniĭ, despuĭaţĭ de orĭ-ce drepturĭ, deveniră robĭ-ĭobagĭ aĭ nobilimeĭ unguresciĭ, aĭ Nemeşilor séŭ domnilor maghiarĭ.

«Româniĭ reduşĭ acumŭ toţĭ în starea ţĕrrănéscă, se sculară în maĭ «multe rondurĭ, în vécul alŭ XII-lé, alŭ XIII-lé şi alŭ XIV-lé. Istoria «Ardéluluĭ şi a Ungarieĭ de pe acele timpurĭ, e plină de aşa numitele «*răscóle ţĕrrănescĭ* (tumultus rusticorum). Aceste răscóle nu eraŭ numaĭ «ridicarea ĭobagĭuluĭ în contra stĕpânuluĭ sĕŭ, dar maĭ multŭ răscóla «simţimêntuluĭ naţionalŭ alŭ unuĭ poporŭ, chinuitŭ de altŭ poporŭ. De «atuncĭ ura némurilor luă proporţiunĭ marĭ şi, în vreme ce acéstă deo«sebire a sângeluĭ slujĭa împilătorilor de pretextŭ la tirania lor, în inima «împilaţilor ea hrănĭa vecĭnicŭ dorinţa de neatêrnare.»

«Jugul Românilor în Ardélŭ se îngreuiă, nu numaĭ din partea «nobililor Ungurĭ, ci âncŏ şi din partea popilor catolicĭ.

«Era o întreită tiraniă: religiósă, politică şi socialĕ.

«La 1366, Ludovicŭ I-ĭu, regele Ungarieĭ, dedese voiă nobililor «să *stêrpéscă de totŭ naţiunea română*. Acéstă cruntă prigonire ajunse «atâtŭ de nesuferită, încâtŭ, la 1437, Româniĭ apucară cu toţiĭ armele «împotriva tiranilor. Eĭ îşĭ aleseră povăţuitorŭ pe Antonie Magnu. «Unguriĭ chiămară întru ajutorŭ pe Sĕcuĭ şi pe Saşĭ, se conjurară împreună «şi făcură legătură, spre apărarea comunĕ şi stêrpirea Românilor, întă«rindŭ cu jurămêntŭ a lor legătură, în 17 septemvrie 1437. Acéstă legă«tură o maĭ întăriră âncŏ în 2 fevruarie 1438, şi fu temelia Constitu«ţiuneĭ ce a domnitŭ în Ardélŭ, pênĕ la annul 1848.»

Atuncĭ era timpul, domnilor, cândŭ după legile țĕrriĭ, care înferaŭ pe ĭobagiĭ românĭ cu denumirea legalĕ de *lotri* séŭ de *tîlharĭ*, poporul românescŭ fu abié *toleratŭ*, în vechĭa luĭ patriă și acésta, numaĭ *pentru folosul ce trăgeaŭ proprietariĭ maghiarĭ dintr'însul*, ca din nisce vite de muncă.

Așa se exprimă legea organică a țĕrreĭ, făcută de Ungurĭ.

Atâtŭ de revoltătóre devenise pentru totŭ omul cu simțire, starea în care ajunsese bĭeţiĭ ĭobagĭ românĭ, sub asuprirea trufașă și sĕlbatică a Maghiarilor, încâtŭ unŭ cuviosŭ episcopŭ din secolul din urmă, Grigorie Maiorŭ, audindŭ într'o di tânguirile uneĭ poporîmĭ din ținutul Dejuluĭ, pe care stĕpânul sĕŭ ungurŭ nu voĭa s'o îngăduiă a clădi biserică românéscă pe moșia luĭ, strigă cu desperare, înălțându'șĭ mânele cĕtre cerŭ :

«Dómne, Dumnedeule! Așa'țĭ trebuiă, décă aĭ datŭ «totŭ locul domnilor, de acumŭ nu maĭ aĭ pe sémă'țĭ «nicĭ atâta locŭ, câtŭ să'țĭ ridice ție, ómeniĭ casă!»

Ast-felŭ stătură, domnilor, lucrurile cu Româniĭ din Ardélŭ pĕnĕ în alŭ patrulé pătrarŭ alŭ seculuĭ alŭ XVIII-lé, cândŭ, pe tronul Austrieĭ, rĕmase singurŭ stĕpânitorŭ, la 1780, Iosifŭ alŭ II-lé, carele fusese, pĕnĕ la vêrstă de patru-decĭ de annĭ, ținutŭ sub epitropiă rigurósă de mumă-sa, vestita împĕrătésă Maria Theresa, marea protectóre a națiuneĭ și a nobilimeĭ ungurescĭ.

De altmintrelé, Maria Theresa, a fostŭ, precum scițĭ, o femeiă cu capŭ, care a sciutŭ să'șĭ foloséscă tóte istețimile mințeĭ sale femeescĭ, spre ajutorul politiceĭ ce urmărĭa.

Dînsa a fostŭ aceĭa care, învinse fiindu'ĭ cătanele în răsboĭu de ĭaniceriĭ turcescĭ, a isbutitŭ a face ca Pórta să'ĭ dăruĭască, dreptŭ mângâĭere, frumósa şi sĕrmana nóstră Bucovină.

Totŭ dînsa, în totŭ d'a-una corectă şi trufaşă în relaţiunile sale cu suppuşiĭ, stabilise la curtea Vienneĭ, cele maĭ stricte şi maĭ desvoltate reglemente de etichetă, în care, bună-óră, se explica cu deamĕruntul nemeşilor ungurĭ că, fiindŭ poftiţĭ la prânḑul împĕrătescŭ, nu se cuvine să se descalţe de cisme pe sub mésă, nicĭ să'şĭ aprinḑă pipa, nicĭ să scuĭpe pe josŭ, nicĭ să bage degetele în bucate, nicĭ să'şĭ sufle nasul fĕră batistă.

Despotica Maria Theresa,—şi permiteţi'mĭ a adauge că acusaţiunea de despotismŭ nu o întemeĭezŭ câtuşĭ de puçinŭ pe rigórea prescripţiunilor maĭ susŭ pomenite,— despotica Maria Theresa nu isbutise a însufla fiĭuluĭ sĕŭ Iosifŭ, maĭ nicĭ una din aplecările eĭ.

Luĭ Iosifŭ nu'ĭ plăcea de felŭ eticheta şi ceremonialul. Elŭ se adăpase cu ideile de filosofiă umanitarĕ, ce se deşteptase, în timpul acela, maĭ alesŭ în Engliterra şi în Françа.

Principiele de egalitate între ómenĭ plăceaŭ fórte multŭ minţeĭ sale şi elŭ îşĭ croise o theoriă de nivelare universalĕ a omenireĭ, pe care scia totuşĭ s'o împace fórte binişorŭ cu autoritatea absolută a unuĭ monarchŭ autocratŭ.

Elŭ visa să devină, pentru numerósele şi feluritele popóre ale împĕrăţieĭ austriace, unŭ dispensatorŭ supremŭ alŭ tutulor beneficiilor filosofieĭ.

A face o apă din tóte acele popóre, fĕră a maĭ

lăsa să subsiste distincţiunĭ de legĭ şi de privilegiĭ, de limbe, de credinţe, de usurĭ, ba nicĭ chiarŭ de portŭ: iată ceĭa ce se frămêntase, în timpŭ de patru-ḑecĭ de annĭ, în creeriĭ luĭ Iosifŭ alŭ II-lé.

Negreşitŭ că, cu asemené ideĭ, elŭ se afla maĭ cu sémă în antagonismŭ directŭ cu instituţiunile, âncŏ de totŭ feudale ale Ungarieĭ şi Transilvanieĭ. De aceĭa, cu deosebire, nu ĭubĭa pe Ungurĭ, séŭ celŭ puçinŭ pe nobiliĭ lor.

Cândŭ dar Iosifŭ ajunse în sfêrşitŭ a fi deplinŭ stĕpânŭ pe faptele sale, elŭ se grăbi a'şĭ pune în practică sistema sa de organisare socialĕ, fŏră de a lua în sémă tóte furtunile ce ea putea să stêrnéscă în atâté cercurĭ de privilegiaţĭ de totŭ felul, pe care asemené innovaţiunĭ îĭ jicnĭaŭ în folósele şi în credinţele lor.

Iosifŭ se răpeḑi, fŏră de nicĭ unŭ cumpĕtŭ, în reforme şi, în ceĭ douĭ, treĭ primĭ annĭ aĭ domnieĭ luĭ, elŭ decretă ca la patru sute de legĭuirĭ diverse, prin care tóte întocmirile administrative, financiare, religióse, militare, industriale, comerciale, ba şi chiarŭ sciinţifice, ale ţĕrrilor dependinte de coróna Austrieĭ, eraŭ făcute valŭ-vêrtejŭ.

Intenţiunile luĭ eraŭ maĭ adesé demne de tótă lauda; dar procederile expeditive ce întrebuinţa autocratul produceaŭ, — cu séŭ fŏră cuvêntŭ — neîncetate nemulţumirĭ, conflicte şi turburărĭ. Liberalul împĕratŭ, ânsĕ, bizuindu-se pe credinţa că dînsul singurŭ urmăresce principiile nestrămutate ale filosofieĭ sociale, rĕspundea la tóte obiecţiunile, prin lungĭ şi sentimentale raţionamente umanitare, care, pênĕ la capĕtŭ, ajungeaŭ tóte la

conclusiunea: «Aşa voĭu, aşa facŭ! Eŭ sunt preste voĭ «toţĭ maĭ mare!»

Nu se póte tăgădui că Iosifŭ II avea fórte preţióse şi rare calităţĭ. Elŭ era simplu în vieţuirea sa; îĭ plăcea să se instruĭască despre tóte; căuta să afle păsurile ómenilor din poporŭ şi să'ĭ ajute, cu precădere asupra exigenţelor nobilimeĭ.

Ancŏ de la annul 1773, Iosifŭ,— carele, ca unŭ simplu particularŭ, visitase cu deamĕnuntul maĭ tóte părţile Europeĭ,—călĕtorise în Ardélŭ şi însuflase o dragoste cu totul specialĕ, poporaţiuneĭ românescĭ.

Recunnoscêndŭ în nenorociţiĭ ĭobagĭ românĭ, originea, limba şi alte rĕmasurĭ ale colonilor romanĭ din Dacia, elŭ le repeţĭa mereŭ, cu óre-care mêndriă, că: «dînşiĭ, «strănepoţĭ aĭ luĭ Traianŭ, eraŭ adevĕraţiĭ fecĭorĭ aĭ sĕĭ, «de óre-ce elŭ, proclamatŭ împĕratŭ alŭ sacro-santeĭ Îm«pĕrăţiĭ Romane, pórtă singurŭ astă-ḑĭ moştenirea impe«rialĕ a Cesarilor din Roma.»

Totŭ cam pe atuncĭ, spre a lăsa o amintire viĭă în poporul ardelénŭ despre visita ce'ĭ făcuse împĕratul, s'aŭ aşeḑatŭ în ţinutul Năsăuduluĭ, patru nouĭ sate românescĭ, cărora s'a datŭ numirĭ latine, care împreunate forméză unŭ versŭ, ce promite *mântuire tinereĭ nepóte* a anticuluĭ *Romulu*.

Acestŭ versŭ sună ast-felŭ:

SALVA ROMULI PARVA NEPOS.

Atâta ânsĕ arŭ fi fostŭ puçinŭ ca să mângâĭe pe bĭeţiĭ ĭobagĭ de cumplitele lor suferinţe; dar Iosifŭ făcu pentru dînşiĭ maĭ multŭ.

Cu câţĭ-va annĭ maĭ nainte, la 1764, se întocmise spre paza graniţelor despre imperiul turcescŭ, regimente de Grănicerĭ. Treĭ dintr'acesté eraŭ compuse numaĭ de Românĭ, Ardelenĭ şi Bănăţenĭ, pe cari guvernul austriacŭ, făcêndu'ĭ militarĭ şi stabilindu'ĭ în satele de pe margine, îĭ desrobise din ĭobăgia domnilor maghiarĭ, îĭ scutise de birurĭ şi'ĭ împămêntenise pe domeniĭ ale statuluĭ séŭ pe moşiĭ cumpărate de la Ungurĭ.

D'a lungul munţilor mehedinţenĭ, pe partea lor apusană, se întindea zona regimentuluĭ de Grănicerĭ de Banatŭ; ĭar de pe la Jiĭu încóce, pênĕ la scaunele săsescĭ din Sebeşŭ, din Sibiŭ şi din Braşovŭ, adică în adevĕrata ţérră a muntenilor ardelenĭ,—vestiţiĭ Moţĭ,—strejuĭa regimentul I-ĭu de Grănicerĭ românĭ.

Apoĭ dincolo de scaunele săsescĭ şi de graniţele Sĕcuilor despre Moldova, adică pe hotarele învecinate cu Bucovina, spre Năsăudŭ şi Bistriţa, era regimentul alŭ II-lé românescŭ, a căruĭ istoriă a scris'o, cu interesante amĕnunte, venerabilulul patriotŭ transilvanŭ, d. G. Bariţŭ.

Mare a fostŭ mulţumirea şi mêndria ĭobagilor românĭ de la graniţe, cândŭ s'aŭ vĕḑutŭ de o-dată scăpaţĭ de robia nemeşéscă şi aŭ căpătatŭ în mânĭ arme, de la care eraŭ straşnicŭ popriţĭ de cŏtre domniĭ lor de maĭ nainte.

Eĭ se simţiaŭ acumŭ ca reînviaţĭ. Stĕpâniĭ le eraŭ Dumneḑeŭ numaĭ în cerŭ, şi Impĕratul pe pămêntŭ. Eĭ, cu sapa îşĭ muncĭaŭ ţérrina lor propriă, şi cu arma îşĭ apăraŭ ţérra.

La asemené viéţă, volnică şi voĭnicéscă, se prinseră a năzui cu dorŭ toţĭ Româniĭ din Ardélŭ.

Iosifŭ alŭ II-lé căută a'ĭ mângâĭa la a doua a sa călĕtoriă în Transilvania, la annul 1783, acordândŭ toleranţă deplină a cultelor şi prin urmare liberul exerciţiŭ alŭ religiuneĭ ortodoxe; apoĭ se cercă a uşura nevoile ĭobagilor, regulândŭ printr'o legĭuire maĭ echitabilĕ, munca săténuluĭ şi instituinŭ tribunale cu sarcină să asculte plângerile clăcaşuluĭ în contra stĕpânuluĭ, care arŭ abusa de dînsul.

Unguriĭ turbaŭ de mâniă: «Româniĭ,—ḑiceaŭ eĭ,—«sunt fére sĕlbatice, cărora nu se cade să li se deé nicĭ «unŭ dreptŭ socialŭ, cŏcĭ mintea le e têmpită, stricată şi «nepriimitóre de cultură. Eĭ nu sûnt deopotrivă la fire cu «ómeniĭ. Este dar o nesocotinţă primejdiósă a'ĭ îndreptăţi «deopotrivă cu cele-l-alte naţiunĭ.»

Asemené cuvinte, domnilor, figuréză neîncetatŭ în reclamaţiunile oficiale, adresate de Ungurĭ cŏtre cancellaria imperialĕ.

Iar, pe cândŭ Unguriĭ scriaŭ într'astfelŭ, eĭ, în Ardélŭ puneaŭ ordinele împĕrătescĭ sub salté şi administraŭ dreptatea,—séŭ maĭ bine *nedreptatea*,—dupĕ vechĭul obiceĭu feudalŭ alŭ ţĕrreĭ.

Româniĭ începură şi eĭ acumŭ a simţi că *una* ḑisese Împĕratul, şi *alta* făceaŭ Unguriĭ.

Eĭ se chibzuiră a trămite plângerĭ d'a dreptul, la bunul lor Împĕratŭ din Vienna.

Pentru acésta, le trebuĭa unŭ solŭ îndemânatecŭ, carele să nu'şĭ pérdă rostul în curţile împĕrătescĭ.

Îlŭ găsiră în personalitatea, devenită legendarĕ, a luĭ Niculae Ursu alŭ Floreĭ, din satul Albacu, căruĭa'ĭ

ḑiceaŭ toţĭ maĭ în de obşte, *Horia,* cŏcĭ tare bine *horĭà,* séŭ cânta din gură doĭnele muntenescĭ ale Moţilor din ţérra Abruduluĭ şi Haţeguluĭ.

Nicolae Bălcescu ne a schiţatŭ, domnilor, cu penellŭ scînteĭetorŭ, conturnele generalĭ şi priveliştele caracteristice ale Transilvanieĭ.

Daţi'mĭ voiă acumŭ şi mie,—umilitŭ închinătorŭ alŭ mareluĭ nostru istoricŭ — să vĕ preâmblu unŭ minutŭ vederile pe charta topografică a aceluĭ unghĭu, care conţine vizuinele vitejilor munteni séŭ *Moţĭ.*

Nu este acelŭ unghĭu, ţérra Oltuluĭ pe care maĭ cu sémă o visitămŭ noĭ, cândŭ trecemŭ véra graniţa pe la Turnu-Roşu, pe la Predélŭ, pe la Oĭtuzŭ séŭ pe la Bicazŭ. Dar chiarŭ aci, de vale sub pólele prelungite ale Cĭahlĕuluĭ, în ţinutul sĕcuĭescŭ numitŭ Cikul, stă obêrşia Oltuluĭ, şi alăturĭ cu dînsa, aceĭa a frateluĭ sĕŭ ardelenescŭ, a Mureşuluĭ, carele, maĭ ântêĭu se urcă spre nordŭ, străbate totŭ şesul transilvanŭ, de la rĕsăritŭ spre apusŭ şi în fine, aplecându-se ĭar cŏtre Carpaţĭ, vine, tocmaĭ la marginea occidentalĕ a principatuluĭ transalpinŭ, de desparte, prin mănósa'ĭ luncă, aprigiĭ munţĭ aĭ Haţeguluĭ, de stâncele nu maĭ puçinŭ aspre şi păduróse ale Zaranduluĭ şi Abruduluĭ.

Prin ţérra Haţeguluĭ, lipită dosŭ în dosŭ cu Gorjĭul nostru, se scurgŭ spre Mureşŭ apele Striĭuluĭ, scăldândŭ, elŭ şi pêraĭele luĭ, numaĭ sate şi cătune românescĭ, printre care staŭ ruinele anticeĭ Sarmizegethuse, la Grădiştea şi cetăţuĭele maĭ moderne ale Hunedĭóreĭ şi Haţeguluĭ.

De partea dréptă a Mureşuluĭ, — carele acolo trece

pe lûngă têrgul Deveĭ, pe lûngă Ilia şi apoĭ se strecóră în Ungaria şi în Banatul Timişóreĭ, cŏtre Oradia şi cŏtre Aradŭ,—d'a drépta Mureşuluĭ, ḑicŭ, se întinde în depărtare, regiunea muntósă a Zaranduluĭ, străbătută de apa Crişuluĭ, care curge şi elŭ cŏtre apusŭ, în paralelŭ cu Mureşul. Pe malurile Crişuluĭ staŭ îndesate totŭ têrguleţe şi sate românescĭ: Curechiĭ, Bradul, Mestécănul, Baĭa de Crişŭ, Almagĭul şi multe, multe altele, care 'şĭ aŭ lăsatŭ numele lor în annalele memorabile ale annuluĭ 1784.

D'asupra Zaranduluĭ, şi încinsŭ într'unŭ brêŭ ângustŭ de munţĭ aspri şi înalţĭ, şerpuĭesce rîul Arieşul, în a căruĭ sĕlbatică vale, staŭ pitulate, printre stâncĭ şi pădurĭ, numaĭ selaşe néoşŭ românescĭ, adăposturĭ ale mêndrilor Moţĭ din ţérra Abruduluĭ. Acolo, sub piscurile semeţe ale Detunateĭ, e têrgul Abruduluĭ şi băile luĭ de aurŭ.

Maĭ susŭ, pe apa Arieşuluĭ, — carele, esşindŭ apoĭ din strimtórea munţilor, curge spre rĕsăritŭ, pe lûngă Turda, — maĭ susŭ pe Arieşŭ se vĕdŭ satele Câmpeniĭ, Ponórele, Scărişóra şi Vidra, ce se rézimă spre apusŭ de munţiĭ Biharuluĭ; ĭar în fundul celŭ maĭ adûncŭ alŭ văilor, chiarŭ la obêrşia Arieşuluĭ, zace Albacul, satul de nascere alŭ luĭ Horia, unde modesta luĭ căscĭóră ţĕrrănéscă, ancŏ şi pênĕ astăḑĭ se păstréză cu sânţeniă de nepoţiĭ eroilor şi martirilor de la 1785.

Horia din Albacŭ, ĭobagĭu de pre domeniile statuluĭ, fost'a elŭ, maĭ ântêĭu, precum se pretinde, cătană împĕrătéscă?

Acésta e probabilŭ, şi ce este âncŏ şi maĭ probabilŭ este că elŭ scia scrie şi citi, că vorbĭa nemţesce şi, fŏră înduoĭală că, prin mintea şi istecĭunea luĭ, era privitŭ ca omul celŭ maĭ de frunte şi maĭ de temeĭu dintre ţĕrraniĭ românĭ din ţinuturile împrejmuitóre.

Pe dînsul îlŭ aleseră dar eĭ, în maĭ multe rândurĭ, ca să ducă la Vienna, plângerile lor cŏtre Împĕratul.

Într'unŭ rôndŭ chiarŭ, vĕḑêndŭ eĭ că, din câte bunurĭ li se făgăduise, nimicŭ nu se împlinĭa şi, încredinţaţĭ fiindŭ că vina nu este a monarchuluĭ, ci a nemeşilor, a viceşpanilor şi a şolgabirĕilor, adică a boĭerilor, prefecţilor şi subprefecţilor ungurĭ, eĭ legară cu jurămêntŭ pe trămisul lor, ca să nu se întórcă înapoĭ, pênĕ ce nu se va fi încredinţatŭ cu ochiĭ, cumcă Împĕratul le a cititŭ jalba.

Horia jură şi, plecândŭ pe josŭ la Vienna,—ca şi în alte rôndurĭ,—avu vreme, în patru sĕptĕmânĭ, câtŭ ţinù drumul, să plănuĭască cum va face spre a'şĭ împlini juruirea.

Horia era omŭ cu minte şi încercatŭ; elŭ scia bine că împĕraţilor nu le pré place a'şĭ perde vremea citindŭ lungĭ jăluirĭ.

Iată dar ce se gêndi să facă:

Împĕratul Iosifŭ avea obiceĭul fórte laudabilŭ de a priimi pe orĭ-cine în palatul sĕŭ. Vizitatoriĭ de orĭ-ce tréptă se înşirau, la anumite ore ale ḑileĭ, în lungĭ galeriĭ şi monarchul, trecêndŭ pe dinainte fiă-căruĭa, îlŭ întreba ce'ĭ este de lipsă.

In ḑioa cândŭ veni şi rôndul luĭ Horia de a fi cer-

cetatŭ de Iosifŭ, elŭ îĭ ḑise că vine cu plângerĭ de la Româniĭ din Ardélŭ şi'ĭ înmână o chârtiă, în care tóte acele plângerĭ eraŭ coprinse.

Iosifŭ luă chârtia şi'ĭ spuse:

— «Bine, voĭnice; voĭu îngriji eŭ de voĭ!»

— «Aşa e, mărite Împĕrate, — rĕspunse Horia, — «dar eŭ amŭ venitŭ aci legatŭ cu jurămêntŭ de la aĭ «meĭ, ca să te vĕdŭ pe Măria-ta, citindŭ cu ochiĭ Mă«rieĭ tale, cartea nóstră, că de'ĭ citi-o însuţĭ, bine scimŭ «noĭ cu toţiĭ că nu ne'ĭ uĭta.»

Iosifŭ zîmbi cu bunăvoinţă de obstinaţiunea ţĕrranuluĭ şi, deschiḑêndŭ chârtia, iată, domnilor, ceĭa ce citi într'însa:

«*Mărite Impĕrate!*

«*Impărţéla sĕptĕmâneĭ:*
«*Patru ḑile de robotŭ;* (adică de clacă)
«*A cincea, la pescăritŭ;*
«*A şésea, la vênătóre;*
«*Şi tóte acesté la o-l-altă, numaĭ pe séma domnuluĭ.*
«*A şéptea ḑi, dóră'ĭ a luĭ Dumneḑeŭ!*
«*Apoĭ judică, pré drepte Impĕrate, cu ce o să ne maĭ «plătimŭ şi noĭ de birŭ şi de tóte cele dărĭ!*»

Anecdota, — fiă autentică séŭ nu, — ne dă totuşĭ mĕsura înţelepcĭuneĭ luĭ Horia.

De amŭ crede ceĭa ce aŭ maĭ spusŭ în urmă Unguriĭ, Horia, în acelaşŭ rôndŭ, séŭ la altă întrevedere a sa cu Împĕratul, 'ĭ arŭ fi ḑisŭ că, décă nu se va face dreptate ĭobagilor românĭ, apoĭ eĭ aŭ să 'şĭ o facă înşişĭ, ucigêndŭ pe toţĭ domniĭ lor ungurĭ.

Iosifŭ arŭ fi rĕspunsŭ atuncĭ, scurtŭ şi coprinḑĕtorŭ:

«*Thut ihr das!*»

«Faceţĭ voĭ acésta!»

Spus'a séŭ nu a spusŭ într'astfelŭ Iosifŭ împĕratul, —de altmintrelé nu pré mare prietenŭ alŭ némuluĭ ungurescŭ, — noĭ scimŭ că în tómna annuluĭ 1784, Horia era întorsŭ a-casă în Ardélŭ şi colindà mereŭ satele românescĭ din Biharŭ, din Zarandŭ, din Haţegŭ, din Abrudŭ şi din Zlatna, îndemnândŭ pe ĭobagĭ a împlini voinţele Împĕratuluĭ, de la care eĭ trebuiă să aştepte numaĭ bine şi ajutorŭ.

In véra aceluĭ annŭ, ţĕrraniĭ acestor părţĭ eraŭ maĭ cu osebire turburaţĭ. Şi iată unele din cause:

De maĭ multŭ timpŭ âncŏ venise în Ardélŭ ofiçerĭ împĕrătescĭ, cu ordinŭ ca să înscrie recruţĭ pentru armata imperialĕ.

Iobagiĭ românĭ alergaŭ în glóte spre a se înrola, cu speranţa că, devenindŭ cătane, vorŭ căpăta toţĭ libertatea şi drepturile acordate regimentelor de Grănicerĭ.

Ofiçerilor recrutatorĭ, — în genere italienĭ séŭ germanĭ, —le plăcea cu deosebire acestŭ zelŭ ostăşescŭ alŭ Românilor şi eĭ îĭ ocrotĭaŭ, —cu séŭ fŏră dreptŭ legalŭ, — în contra multor asuprirĭ locale.

Dar, în curêndŭ, proprietariĭ ungurĭ se plânseră la autorităţile lor civile şi la guvernatorul supremŭ alŭ Transilvanieĭ, carele pe atuncĭ era baronul sasŭ, Michailŭ Bruckenthal din Sibiĭu. Ordinŭ fu datŭ ca înrolarea să

inceteze și ïobagiï înscrișï să se întórcă pe la casele lor. Prin acésta mulţï ţĕrranï, dar maï cu sémă ceï din douĕ sate din ţérra Haţeguluï,—Gonzaga și Vălcelele,—trebuiră reprimaţï prin forţa armată.

În ţinutul Zlatneï, altŭ subïectŭ localŭ de nemulţumire întărîtà pe săteni.

Pênĕ în véra din urmă, cârcïumile de pre domeniile imperiale de la băile de aurŭ fusese lăsate, cu o mică arendă, pe séma pămêntenilor; acumŭ ânsĕ ele se dase, cu chiriă maï mare, unuï arménŭ, care trăgea elŭ tóte folósele, lipsindŭ de dînsele pe ómeniï loculuï.

De aci, nemulţumirï, bătăï prin cârcïume, spargerï de buţï și neorônduïelï de totŭ felul.

Horia le vedea tóte acesté și nu dormïa. Elŭ simţise că, cu unŭ poporŭ așa tare întărîtatŭ pentru miï de cuvinte, va îndeplini lesne gêndul de liberare ce 'șï croise în mintea sa.

Într'o jouï, la 28 octomvrie 1784, se făcea têrgŭ la satul Bradu de pe apa Crișuluï. La têrgŭ era adunată tótă românimea din Zarandŭ.

Horia făcu scire tutulor ca, pe dumineca viitóre, să fiă cu toţiï adunaţï în biserica de la Mestécănŭ, unŭ satŭ învecinatŭ, că are să le adducă scirï de la Împĕratul.

La 1 noemvrie, dupĕ sânta slujbă, eșșindŭ din biserică, în mijlocul poporuluï, Horia spuse curatŭ Românilor adunaţï că: «le a venitŭ vremea să se scape de asupri-«toriï lor. Însușï Împĕratul le dă voiă deplină. Să jure

«dar cu toţiĭ, pe crucea aurită ce elŭ pórtă la peptŭ, «că, în numele luĭ Dumneḑeŭ şi alŭ Împĕratuluĭ, eĭ nu «maĭ vorŭ robì la domniĭ lor, străinĭ de némul româ-«nescŭ. Să se întocméscă dar în glóte şi în grabŭ să «alerge la Cetatea-Albă, unde vorŭ găsi arme, spre a «se întrarma şi a'şĭ apăra cu ele dreptăţile lor, de cum-va «vorŭ fi împedecaţĭ de cĕtre Ungurĭ.»

Îndată acolo, George Crişanŭ, fruntaşŭ din partea loculuĭ, fu alesŭ căpitanŭ alŭ acesteĭ cete şi, pe cândŭ Horia se răpeḑĭa în munţiĭ Abruduluĭ, ca să răscóle şi acolo satele, glóta din Mestécănŭ, voindŭ să se feréscă de a deştepta fĕră timpŭ luarea aminte a Ungurilor, se îndreptă cĕtre satul Curechĭ dintre munţĭ, ca de aci, a-duoa-ḑi să trécă, pe sub cumpĕtŭ, la Cetatea-Albă.

Vice-comitele ungurŭ alŭ Zaranduluĭ prinse veste de mişcările Românilor, şi îndată trămise treĭ subprefecţĭ cu câţĭ-va Pandurĭ, ca să răsipéscă céta conjuraţilor.

Subprefecţiĭ călcară peste nópte casa din Curechĭ, unde dormĭa liniştitŭ Crişanul şi'lŭ prinseră legatŭ.

Dar căpitanul Românilor chĭamă cu chiote desperate pe aĭ sĕĭ.

În mijlocul nopţeĭ, ţĕrraniĭ adunaţĭ în tabĕră se deştéptă înfuriaţĭ şi, asvêrlindu-se pe funcţionariĭ ungurĭ şi pe Panduriĭ lor, îĭ ucidŭ fĕră cruţare, scăpândŭ pe căpitanul lor.

Ruptórea era făcută: sângele cursese. Ţĕrraniĭ sciaŭ că pedepsele ce 'ĭ aştéptă de la Ungurĭ vorŭ fi cumplite. — «Sânge pentru sânge! Decâtŭ noĭ, maĭ bine eĭ!»

Acumŭ nimicŭ nu maĭ putea să pună stavilă furieĭ rĕsbunătóre a Românilor.

De a-duoa-ḑi de diminéţă chiarŭ, şi ḑilele următóre d'a rôndul, răscóla ţĕrranilor, purtândŭ cu sine pretutindenĭ măcelul şi pêrjolul, se respândesce ca pecinginile d'a lungul Mureşuluĭ prin tóte satele, pênĕ şi în depărtate ţinuturĭ românescĭ din Ungaria şi Banatŭ.

Apele, altă dată aşa limpeḑĭ şi line ale Mureşuluĭ se mohorĕscŭ, în acele cumplite ḑile din noemvrie 1784, cu sângele ce vérsă fĕră pregetŭ desghĭabata mâniă a ĭobagimeĭ turbate. În întunerecul viforosŭ alŭ nopţilor tomnatice, ele se roşescŭ şi se luminéză, oglindindŭ lucórea flacărilor ce stêrnesce pretutindenĭ apriga sete de rĕsbunare a ţĕrranilor.

Totŭ asemenĭ şi în laturĭ, numaĭ focŭ şi sânge rostogolescŭ valurile pripite şi volburóse ale Striĭuluĭ, ale Arieşuluĭ, alè Crişuluĭ şi ale tutulor pêraĭelor muntóse din ţérra Moţilor.

Aşa, pretutindenĭ, glóta înfuriată a ţĕrranilor, adăugindu-se din satŭ în satŭ, dă focŭ caselor şi averilor domnilor ungurĭ şi ale preoţilor de alte legĭ; ĭar pe dînşiĭ, pe preoţĭ şi pe domnĭ, unde 'ĭ prindŭ îĭ ucidŭ fĕră milă, cu soçiile, cu copiiĭ şi cu némurile lor.

Nimicŭ din ce e Ungurŭ séŭ ungurescŭ nu maĭ află cruţare dinainté urgieĭ fatale a jurămêntuluĭ lor.

În cursŭ de o lună de ḑile, cetele revoltanţilor, rĕslăţindu-se peste totŭ coprinsul ţinuturilor pe care le amŭ descrisŭ, pustiĭescŭ peste 60 de sate cu Ungurĭ, ardŭ şi jăfuĭescŭ ca la 140 de case domnescĭ şi paro-

chiale şi ucidŭ maĭ multe sute de Ungurĭ, maĭ cu sémă din clasa nobilimeĭ.

Cari din aceştia ânsĕ, apucă să scape prin fugă, se adună îndată la Deva, la Hunedĭóra, la Aradŭ, la Cetatea-Albă, la Cluşŭ şi acolo, organizésă şi din parte-le miliţiĭ de Husarĭ unguresci ca să se lupte cu ţĕrraniĭ; ĭar pe câţĭ din Românĭ potŭ pune mâna,— fiă revoltanţĭ séŭ pacĭnicĭ locuitorĭ,— îĭ judică şi îĭ ucidŭ pe locŭ, simulândŭ nisce tribunale improvisate, care şi pentru simple bănuĭelĭ, nu cunnoscŭ altă osândă decâtŭ mórtea cu caznă.

Astfelŭ revolta se preface făçişŭ într'o luptă de naţionalităţĭ.

Acéstă luptă cruntă 'şĭ arŭ fi căpătatŭ de sigurŭ resultatul legitimŭ, décă, pe lângă dreptul de apărare, Unguriĭ n'arŭ fi întrebuinţatŭ şi orĭ-ce alte mijlóce viclene, spre a trage în partea lor, ajutorul decisivŭ alŭ autorităţiĭ imperiale.

E curiosŭ lucru în adevĕrŭ, a vedé că, la începutul acesteĭ răscóle, guvernul superiorŭ alŭ Transilvanieĭ nu cutéză a întreprinde contra Românilor revoltaţĭ, nicĭ o repressiune prin forţă. Chiarŭ de la Vienna nu sosescŭ alte ordine decâtŭ a căuta să împace pe Românĭ prin blândeţe, să le promită ĭertare totalĕ de la Împĕratul, décă se vorŭ astêmpĕra de sineşĭ.

Nicĭ trupele împĕrătescĭ din Transilvania nu se mişcă în contra lor; de câte orĭ Unguriĭ recurgŭ la şefiĭ militarĭ austriacĭ ca să le céră ajutorŭ, aceştia caută a se furişa, spre a le denega maĭ lesne sprijinul cerutŭ.

În timpul acesta, ţĕrranii români ţinŭ una că numaĭ eĭ sûnt cu adevĕrŭ credincĭoşĭ Împĕratuluĭ, şi că dînsul are să le întărescă lor pămênturile strămoşescĭ, pe care eĭ, prin isbênda lor, le aŭ căpătatŭ acumŭ înapoĭ de la cotropitoriĭ străinĭ, ce pe nedreptate s'aŭ fostŭ aşeḑatŭ domnĭ în ţérrina împĕrătéscă a poporuluĭ românescŭ.

Horia, îndemnatŭ la unŭ armistiţiŭ de maĭorul Schultz şi de doctorul Molnarŭ, cari i se trămitŭ de guvernul centralŭ alŭ Transilvanieĭ, ca să'ĭ vestéscă ĭertarea ce le acordă Împĕratul, comunică tableĭ séŭ consiliuluĭ unguroscŭ din Hunedĭóra, ultimatul sĕŭ, cu coprinderea următóre:

«*Punctul 1-iu*: Provincia şi toţĭ nobiliĭ să jure pe «cruce că vorŭ fi credincĭoşĭ la condiţiunile ce elŭ le «impune.

«*Punctul 2-lé*: Nobilĭ să nu maĭ fiă, ci numaĭ func«ţionarĭ, întăriţĭ de Împĕratul.

«*Punctul 3-lé*: Toţĭ locuitoriĭ Ardéluluĭ să plătéscă «deopotrivă dare cŏtre Împĕratul, fŏră de a maĭ fi vre «unul scutitŭ.

«*Punctul 4-lé*: Domniĭ să 'şĭ părăséscă moşiile lor «de pênĕ acumŭ.

«*Punctul 5-lé*: Moşiile domnilor să se împartă în«tre ţĕrranĭ, dupĕ o lege, ce o va face Împĕratul.

«*Punctul 6-lé şi ultimŭ*: Décă autorităţile ungurescĭ «priimescŭ aceste condiţiunĭ, să ridice stégŭ albŭ d'asu«pra cetăţuĭeĭ de la Deva.

«Elŭ, Horia, va aştepta rĕspunsul pênĕ la 15 noem-

«vrie; ïar décă va găsi împotrivire, va urmà răsboïul «ca pênĕ aci.».

Vedeţĭ, domnilor, Împĕratul, şi ïar Împĕratul; Împĕratul pretutindenĭ. Credinţa luĭ Horia în Iosifŭ II-lé este deplină, şi, pênĕ la césul luĭ din urmă, ea 'şĭ a păstratŭ temeïu în inima şi în cugetele luĭ.

Póte că însuşĭ Iosifŭ avea încredere în sincera fidelitate a Românilor şi de aceïa, multŭ s'a luptatŭ elŭ în contra desperatelor reclamărĭ ale ungurimeĭ, ca să cruţe pe ïobagiĭ românĭ, în drépta lor revoltă în contra asupririlor unguresci.

Lucrurile d'arŭ fi statŭ totŭ astfelŭ, Româniĭ de sigurŭ arŭ fi mersŭ departe. Décă însuşĭ Împĕratul rĕmânea nestrămutatŭ în acea disposiţiune ce se manifestă la dînsul, de a lăsa pe Românĭ să facă precum sciă, apoĭ unde maĭ avea să ajungă ungurimea, aşa puçină şi aşa slabă în faça glóteĭ îndesate şi neînstrunate a ţĕrrănimeĭ românescĭ?

Orĭ câtŭ se desperaŭ şi se indignaŭ Unguriĭ, strigândŭ din rĕsputerĭ Împĕratuluĭ:

«Veḍĭ! aceştĭ rebelĭ sĕlbatecĭ aŭ pusŭ gêndŭ să «stêrpéscă nobilimea; eĭ vorŭ să limpeḍéscă Ardélul, şi «póte şi Banatul, şi póte însăşĭ Ungaria, de tótă suflarea «ungurésca! Dă-ne ajutorŭ; cĕcĭ tu eştĭ rege alŭ Unga«rieĭ. Tu trebuiă să ne mântuïescĭ!»

Dar Iosifŭ, carele nu priimise nicĭ o dată a se încununa rege alŭ Ungarieĭ şi care mutase coróna S-tuluĭ Stefanŭ din Buda, în thesaurul Vienneĭ,

Iosifŭ sta nesimţitorŭ la aceste desperate şi înfuriate chiămărĭ.

Ungurii simţiră că pe altŭ tonŭ trebuĭaŭ să sune alarma pentru ca să însufle îngrijare curţeĭ de la Vienna.

Atuncĭ, închipuiră a bucĭuma că Horia, îngâmfatŭ de lesnicĭósele'ĭ succese, nu voĭesce să maĭ sciă de Împĕratul; că elŭ s'a declaratŭ *Rege alŭ Dacieĭ;* ba că a şi bătutŭ monetă cu acestŭ titlu usurpatŭ.

Şi, spre dovadă, eĭ — falsarĭ politicĭ — scóseră la ivélă nisce derisoriĭ banuţĭ de aurŭ, în ale căror inscripţiunĭ românescĭ se vĕdŭ câtŭ colo grosolana impostură şi chiarŭ orthografia limbeĭ unguresci.

Cu atarĭ născocirĭ, purtate la Vienna prin căile cele maĭ autorisate pre lângă Împĕratul, eĭ obţinură într'adevĕrŭ maĭ multŭ succesŭ, decâtŭ prin tóte doleanţele de maĭ nainte.

Curtea, intrândŭ acumŭ în prepusŭ despre proporţiunile ameninţătóre ce póte lua răscóla din Ardélŭ, depărtă pe generalul Preyss, care comandase armata din Transilvania şi, bănuindŭ de încapacitate pe guvernatorul Bruckenthal, denumi ca comisarŭ specialŭ în Transilvania, pe comitele Antonŭ Iancovitz şi ca comandantŭ militarŭ, pe generalul Papilla.

Pe de altă parte, ordine fură date regimentelor imperiale din Ungaria de a purcede în contra rebelilor, de a'ĭ supune cu orĭ-ce preţŭ şi de a prinde pe căpeteniĭ, puindŭ şi premiĭ marĭ pe capetele lor.

Din momentul acesta, adică de prin luna luĭ decemvrie 1784, răsboĭul îşĭ schimbă caracterul.

Iobagiĭ românĭ rĕmaseră maĭ ântêĭu in mirare, de a vedé cumcă înseşĭ cătanele âmblă acumŭ asupra lor.

Cine óre 'ĭ a trădatŭ?

— *Horia?* cândŭ îĭ încredinţà că Împĕratul e cu dînşiĭ.

— Séŭ însuşĭ *Împĕratul?*

Negreşitŭ că între aceste duoĕ alternative s'aŭ împărţitŭ părerile.

Ceĭ puçinĭ, carĭ aŭ credutŭ că Horia 'ĭ arŭ fi amăgitŭ, aŭ depusŭ josŭ armele şi s'aŭ predatŭ îndată oştireĭ.

Ceĭ-l-alţĭ, din contra, în bande răsipite, s'aŭ luptatŭ cu vitejiă împotriva regimentelor şi s'aŭ rostitŭ façişŭ chiarŭ împotriva Împĕratuluĭ, care'ĭ năpustise spre a se unì cu domniĭ ungurĭ.

Dar nicĭ că era cu putinţă ca o asemené luptă să ţină multŭ: cetele luĭ Horia abĭé aveaŭ o organisaţiune; ele eraŭ armate numaĭ cu suliţe, cu săbiĭ, cu ceva puscĭ şi pistóle, strînse pe apucatele. Ele n'aveaŭ căpitanĭ experimentaţĭ, de oră-ce Horia fusese silitŭ să încredinţeze comanda uneĭ cete, fiĭuluĭ sĕŭ Ionŭ, unŭ copilandru de 14—15 annĭ, carele totuşĭ făcu minunĭ de vitejiă.

Apoĭ ĭérna apăsà greŭ în acele locurĭ muntóse; merindele şi nutreţul de pretutindenĭ perise prin focŭ şi prin răsipă.

Gerul şi lipsa muncĭaŭ pe bĭetiĭ muntenĭ, maĭ tare chiarŭ decâtŭ prigonirile cătanelor.

Eĭ se luptară ânsĕ voĭniceşte, respinseră chiarŭ

p'alocuré soldăţimea; dar, răsipiţĭ în cete micĭ, — de şi revolta întrégă coprinsese o óste de 20 miĭ şi maĭ bine de ómenĭ, — una dupĕ alta, căḑură tóte cetele. Se uciseră în bătăliĭ ómenĭ mulţĭ; alţiĭ, cu sutele şi cu miile, fură aruncaţĭ în închisorile cetăţilor, de cŏtre autorităţile ungurescĭ, care acumŭ prinsese la inimă.

În mijlocul acesteĭ cumplite dirăpĕnărĭ a planurilor şi a speranţelor sale, ce făcea óre Horia?

Din minutul cândŭ vĕḑuse că oştirile împĕrătescĭ se declară façişŭ în contra ómenilor sĕĭ, totul ne face a crede că elŭ a simţitŭ cumcă minţile Împĕratuluĭ fusese din noŭ îmbrobodite de inimiciĭ némuluĭ românescŭ.

Elŭ atuncĭ, povăţui pe aĭ sĕĭ să nu se maĭ împotrivéscă şi, fŏră de a perde cu totul orĭ ce speranţă de îndreptare a lucrurilor românescĭ în Ardélŭ, făcù scire că va căutà să răsbéscă printre haĭtele prigonitorilor sĕĭ şi se va duce ancŏ o dată la Vienna, ca să spună d'a dreptul Împĕratuluĭ tóte nouile păsurĭ ale poporuluĭ românŭ; ĭar în pimăvéra viitóre, cândŭ vorŭ mugurì codriĭ, atuncĭ lupta va reîncepe, maĭ piinciósă Românilor, cari pênĕ la acelŭ timpŭ vorŭ puté fi şi maĭ bine pregătiţĭ.

Luându 'şĭ dar rĕmasŭ bunŭ de la aĭ sĕĭ, Horia, însoçitŭ numaĭ de credinciosul sĕŭ secundantŭ, Iónŭ Órgă, poreclitŭ Cloşca, din Cărpenişul Zlatneĭ, se îndreptă cŏtre casa sa din Albacŭ şi, pornindu 'şĭ soçia şi pruncul cŏtre Beĭuşŭ în Ungaria, merse să se ascundă de o cam dată, în munţiĭ păduroşĭ aĭ Radaculuĭ, care despartŭ ţérra Abruduluĭ de ţinutul Biharuluĭ.

Acolo trăi câte-va ḑile prin pescerĭ şi prin colibele de véră părăsite ale bacilor.

Dar locotenentele-colonelŭ Kray, din alŭ duoĭlé regimentŭ de Husarĭ sĕcuĭ, carele răsipise cele din urmă rĕmăşiţe ale cetelor românescĭ din valea Arieşuluĭ, se luase cu totŭ dinadinsul dupĕ urmele luĭ, cu gêndŭ să 'şĭ căştige, cu prinderea capuluĭ principalŭ alŭ rebelilor, o rĕsplată excepţionalĕ.

Acestŭ oficerŭ adimenì cu banĭ pe nisce gornicĭ séŭ pădurarĭ aĭ loculuĭ, care cunnosceaŭ tóte potecile şi înfundăturile codrilor şi asupra cărora Horia şi Cloşca nu aveaŭ prepusŭ de trădare.

In una din ultimele ḑile ale annuluĭ 1784, la 27 decemvrie, aceĭ vênḑĕtorĭ, prefăcêndu-se că pornescŭ la vênătóre, călăuziră pe Husariĭ luĭ Kray, pênĕ la ascunḑĕtórea unde, fĕră de nicĭ o bănuĭală, Horia şi Cloşca şedeaŭ duşĭ pe gândurĭ, într'o poĭeniţă, încălḑindu-se la focŭ, dupĕ cum aŭ obiceĭu ţĕrraniĭ noştriĭ, cândŭ îĭ apasă grijile şi nevoile.

Cândŭ se vĕḑură înconjuraţĭ fĕră veste de o glótă aşa numerósă de vrăjmaşĭ, atâtŭ numaĭ putu face Horia câtŭ să asvêrle în focŭ o desagă cu chârtiĭ, ce o avea în sînŭ.

Ce marĭ taĭne va fi conţinutŭ acea desagă?... Unul Dumneḑeŭ maĭ sciă!....

Kray, inveselitŭ şi îngâmfatŭ fórte de prada ce făcuse, mână îndată pe prinşiĭ seĭ la Zlatna; ĭar de acolo îĭ strămutară curêndŭ, sub straşnică pază, în temniţele de la Cetatea-Albă.

În cale, Unguriĭ îşĭ făceaŭ o mêrşavă bucuriă de a batjocori în totŭ chipul, pe nefericiţiĭ căpitanĭ aĭ Românilor, acumŭ cu totul înfrânţĭ. Urmărindŭ cu înrĕutăţită vicleniă, planul lor de a arunca asupra luĭ Horia nemeritata vină c'arŭ fi năzuitŭ la puterea supremĕ şi că s'arŭ fi dusŭ cu gêndul şi cu fapta pênĕ a smulge pe sémă'ĭ diadema regalĕ a luĭ Iosifŭ împĕratul, eĭ îlŭ preâmblară prin sate, legatŭ cotŭ la cotŭ, d'asupra carruluĭ şi purtândŭ pe capŭ o derisoriă corónă de chărtiă poleită, cu vorbele: HORA REX DACIÆ, scrise pe dînsa.

Totŭ astfelŭ odinióră, la césul îngrozitorŭ alŭ ispăşireĭ de vecĭ, călĕiĭ Mântuitoruluĭ nostru, cutezase a'lŭ insultà cu cununa de spinĭ şi cu numele batjocoritorŭ de *Rege!*

Amarnică, dar neînduoĭósă mângâĭere, domnilor; cŏcĭ, vaĭ! în órba omenire, la atarĭ injuriĭ sûnt expuşĭ numaĭ ceĭ ce aŭ soliă de a mântui lumea séŭ de a desrobi popórele.

Aşa dar, prin asemené mişelescĭ ocărĭ începură acumŭ şi Unguriĭ a'şĭ scutura de pe sufletele lor, nĕprasnica spaĭmă ce, în cursŭ de douĕ lunĭ, le înfipsese în inimă aceĭ uriaşĭ aĭ munţilor Ardelenĭ, luptându-se, cu crucea la sînŭ, pentru a lor liberare!

La Alba, comisarul împĕrătescŭ Iancovitz şi generalul comandantŭ Papilla îşĭ reservară singurĭ dreptul de a face, fŏră de alţĭ marturĭ, interogatoriul luĭ Horia şi luĭ Cloşca.

Procesul lor şi alŭ soçilor sĕĭ se prelungi aprópe douĕ lunĭ. În acestŭ rĕstimpŭ, oştirile împĕrătescĭ prinseră şi

pe alŭ treĭlé căpitanŭ alŭ Românilor, pe George Crişanŭ; dar acesta, addusŭ în Alba la 1 fevruarie 1785, se spênḑură singurŭ, în temniţă, cu brăcinarul sĕŭ, în ḑioa de 15 ale aceliaşĭ lunĭ.

Fiĭul celŭ mare, — celŭ de 15 annĭ — alŭ luĭ Horia murise vitejeşte în luptă; pe altŭ fiĭu vitregŭ alŭ căpitanuluĭ, îlŭ trăsese Unguriĭ în ţépă, împreună cu alte câte-va sute de Românĭ robiţĭ de dînşiĭ.

De ce ânsĕ a ţinutŭ aşa de multŭ procesul luĭ Horia?

Totŭ ce scimŭ maĭ sigurŭ este că Horia a refusatŭ de a rĕspunde la orĭ-ce întrebare i s'a făcutŭ şi n'a încetatŭ de a repeţi că voĭesce să fiă dusŭ la Vienna, ca să dea sémă numaĭ Împĕratuluĭ, de faptele şi de cugetele sale.

Esşise chiarŭ vorba că cererea luĭ va fi îndeplinită; dar atuncĭ, pe semne, Ungurïĭ 'şĭ aŭ încordatŭ şi maĭ tare silinţele ca să obţină îndată de la Curte, pedépsa cea maĭ straşnică pentru ceĭ duoĭ capĭ aĭ rebeliuneĭ.

La 28 fevruarie 1785, — tocmaĭ patru lunĭ ḑi cu ḑi in urma ântêieĭ vestirĭ a Românilor la têrgul de la Bradŭ, — sentenţa de mórte cu cazně a luĭ Horia şi Cloşca, ca rebelĭ în contra Împĕratuluĭ şi legilor ţĕrriĭ, fu pusă în execuţiune. Împĕratul Iosifŭ se înduplecase a o confirma din Vienna.

La Alba, dinainté maĭ multor miĭ de ĭobagĭ românĭ, pe cari autorităţile unguresсĭ ĭĭ addusese cu sila, câte şése de fiă-care satŭ românescŭ alŭ Ardéluluĭ, ca să le fiă de învĕţŭ acestŭ îngrozitorŭ exemplu, Cloşca, maĭ

ântêĭu fu frântŭ pe rótă, începêndŭ sfâşierea de la picĭóre în susŭ. Răcnetele luĭ de durere se năbuşiră, atuncĭ numaĭ cândŭ unŭ cracŭ de ferŭ alŭ róteĭ îĭ străpunse peptul.

Horĭa sta façă neclintitŭ.

Ochiĭ luĭ vedeaŭ apriatŭ muncile gróznice ce aveaŭ îndată să 'lŭ ajungă; dar inima'ĭ bărbată sciu să stěpânéscă pênĕ şi fioriĭ.

Cândŭ rôndul sěŭ veni, toţĭ îlŭ vĕḑură călcândŭ cu pasŭ ţépĕnŭ, neşovăitŭ. Într'însul nu se destăĭnui nicĭ o slăbicĭune. Róta îĭ sdrobi ósele, fĕră ca durerea să'ĭ scótă măcarŭ unŭ gemetŭ, din peptul luĭ oçelitŭ...

Aŭ ḑisŭ uniĭ că murindŭ, Horia arŭ fi strigatŭ: «*Eŭ morŭ pentru naţiune!*»

Póte că elŭ n'a rostitŭ aceste cuvinte; dar, fĕră înduoĭélă, marele luĭ sufletŭ le a simţitŭ adûncŭ.

O! negreşitŭ, domnilor, sub grosolanu'ĭ cojocŭ de óuĭe, sub zeghea'ĭ négră, sărădită cu găitane vinete, sub opincele'ĭ de munténŭ, îmbăĭerate pe glesne, sub cuşma luĭ mocănéscă cu canace (cĭucurĭ) de firŭ,—sub totŭ acestŭ portŭ alŭ sěŭ néoşŭ ţĕrrănescŭ, curgea prin vinele aceluĭ puçinŭ cĭoplitŭ, dar multŭ-semeţŭ, multŭ-statornicŭ şi multŭ-vitézŭ bărbatŭ, unŭ sânge, celŭ puçinŭ totŭ aşa de adevĕratŭ românescŭ, totŭ aşa de îmbolditorŭ, totŭ aşa de patrioticŭ, ca prin creeriĭ celor maĭ erudiţĭ instigatori şi celor maĭ iscusiţĭ apărătorĭ aĭ latinităţiĭ ginteĭ românescĭ!

Auḑimŭ toţĭ, lăudându-se în tóte ḑilele, aceĭ învĕ-

ţaţĭ scriitorĭ aĭ Ardéluluĭ, — *Petru Maiorŭ! Samuilŭ Clainŭ! George Şincaĭ!* — cari mergêndŭ să studieze la Roma, aŭ culesŭ cu religiositate în cetatea eternă, dovedile origineĭ latine a poporuluĭ românescŭ şi, întorcêndu-se a-casă, — printre miĭ de persecuţiunĭ, — aŭ deşteptatŭ, dice-se, în Românĭ simţul naţionalŭ.

Dar, vĕ întrebŭ, domnilor, era óre trebuinţă să mérgă din aĭ noştri la Róma, ca să facă pe poporul românescŭ *a fi* şi *a sci că este* o naţiune de-sine-stătătóre? unŭ poporŭ cu nume şi cu sânge de Românŭ?

Să nu renunçămŭ, credeţi-mĕ, aşa lesne la darul celŭ maĭ preţiosŭ, celŭ maĭ minunatŭ alŭ némuluĭ nostru, la acelŭ putернicŭ instinctŭ de propriă existenţă, care n'a lipsitŭ nicĭ o dată Românilor, — nicĭ la noĭ, aci în Principate unde amŭ sciutŭ a ne prefira prin miĭ de primejdiĭ, prin miĭ de vijeliĭ, scăpândŭ totŭ mereŭ fiinţa nóstră propriă, de staturĭ curatŭ românescĭ; — nicĭ din colo peste Carpaţĭ, unde optŭ secolĭ de cea maĭ cruntă şi sugrumătóre asuprire n'aŭ făcutŭ pe Româniĭ Ardelenĭ, îngenuchĭaţĭ sub paloşul unguresсŭ, să vorbéscă altă limbă şi să pórte altŭ nume decâtŭ acelé de Românŭ!

Acestŭ darŭ, l'aŭ avutŭ pururé Româniĭ, şi nu treĭ, patru, ba nicĭ sute de cărturarĭ, croindŭ la gramaticĭ şi la etymologiĭ, n'arŭ fi pututŭ să 'lŭ însufle de o dată atâtor miĭ şi milióne ce întocmescŭ obştea de rôndŭ a românimeĭ.

Ca să revinŭ ăncŏ o dată la imaginea cu care amŭ comparatŭ, de la începutŭ, starea simţirilor ce frămêntă chiarŭ şi astădĭ ţérra Ardéluluĭ, voĭu dice că, din colo

ca şi din cóce de Carpaţĭ, adevĕratul patriotismŭ românescŭ a trăitŭ pururé în sìnul poporuluĭ nostru,—încinsŭ şi ferbinte, — întocmaĭ ca jăratecul sub spusă, şi că unicul meritŭ ce putemŭ recunnósce eruditilor noştri dacoromanişti, este acela de a fi suflatŭ cenuşa ce ascundea şi păstra nestinsă acea scînteiă neperitóre.

Adevĕrŭ este că epoca în care s'a sculatŭ Horia, în capul ţĕrrănimeĭ din Ardélŭ, corespunde întocmaĭ cu aceĭa în care se luptaŭ, pentru revendicarea originelor nóstre latine, eruditiĭ de la Blajŭ.

Dar nu vĕdŭ nicĭ unŭ semnŭ ca, prin instigaţiunea acestora, să se fi urḑitŭ măcarŭ, răscóla ţĕrranilor.

Iobagiĭ ardelenĭ aŭ apucatŭ în mânele lor vîrtóse arma rĕsbunăriĭ, fiindŭ-că cuţitul le ajunsese la osŭ, fiindŭ-că Ungurul nu le maĭ lăsase nicĭ o umbră de vĭeţuire omenéscă, nicĭ o fĕrâmă de pâne a lor.

Împĕratul Iosifŭ, din contra, părea a le făgădui tóte bunurile unuĭ traĭu liberŭ şi egalitarŭ, astfelŭ precum îlŭ visaŭ eĭ din poveştile bĕtrânescĭ ale străvechiĭ mpĕrăţiĭ romane.

Atuncĭ ĭobagĭul îşĭ ḑise: «Pênĕ cândŭ fi-voĭu robŭ «în ţérră la mine? Pênĕ cândŭ slugări-voĭu la domnĭ «străinĭ şi veneticĭ? Eĭ nu vorŭ să'mĭ facă şi mie parte «din bunurile, de care se bucură singurĭ aci în ţérra «nóstră. Face 'mĭ voĭu dar însu'mĭ partea mea!»

Şi ca să'şĭ ḑică ĭobagĭul acesté, de sigurŭ că n'a trebuitŭ să le înveţe de la cărturarĭ. Fiă-care ţĕrranŭ născuse din sînul maĭciĭ sale, cu aceste simple noţiunĭ de dreptŭ naturalŭ; fiă-care 'şi le întărise, fŏră carte, în

traïul îndatinatŭ alŭ caseï părintescï, în ogorul unde sudórea 'ï curgea numaï în folosul domnuluï.

Fiă 'mï dar ïertatŭ, domnilor, a conchide că răscóla ïobagilor ardelenï sub Horia, pórtă în sine unŭ caracterŭ pe deplinŭ poporanŭ şi de aceïa chiarŭ,—îmï voïu permite a ḑice, — maï *curatŭ*, maï *adevĕratŭ*, maï *sincerŭ* naţionalŭ, decâtŭ tóte argumentaţiunile, maï multŭ séŭ maï puçinŭ exagerate, ale patrioţilor erudiţï.

De aceïa, noï ca Românï, putemŭ să ne mêndrimŭ cu acea mişcare spontaneă a Moţilor, maï multŭ póte chiarŭ decâtŭ cu theoriele şi cu controversele, susţinute la sfêrşitul secoluluï trecutŭ, — de altmintrelé cu mare diligenţă,—de illuştriï corifeï aï scóleï transilvane.

Pe Horia şi pe miile de vitejï fecïorï cari s'aŭ luptatŭ sub dînsul, nu 'ï aŭ făcutŭ patrioţï românï, citirea cărţilor latinescï şi vederea monumentelor din Roma;— ci cugetele lor simple şi drepte, care le spuneaŭ apriatŭ că 'sŭ născuţï Românï şi 'n ţérră Românéscă; că, dupĕ fire şi datină, *unul* Dumneḑeŭ şi *unul* Împĕratul aŭ dreptŭ să le céră viéţa şi munca lor, pentru apărarea legeï şi pentru sporirea ţĕrreï strămoşescï.

Dar şi maï multŭ! domnilor. În asemené credinţă se scaldă âncŏ şi astăḑï totŭ poporul românescŭ, celŭ simplu, celŭ neadăpatŭ la isvóre străine; şi aceste credinţe constituă chiarŭ patriotismul sĕŭ, patriotismŭ înfundatŭ, tăcutŭ, dar maï temeïnicŭ şi maï statornicŭ decâtŭ orï-ce declamaţiunï sgomotóse ale patrioţilor cărturarï de totŭ soïul.

Acelŭ aluatŭ vîrtosŭ cu care este plămădită firea

poporuluĭ romănescŭ, amŭ avutŭ noĭ ocasiunea a'lŭ constata, viŭ şi veghĭatŭ, în bărbăţia junilor noştriĭ luptătorĭ de maĭ deunăḑĭ, *Curcaniĭ* de la Plevna, fraţĭ maĭ tinerĭ dar nescăpătaţĭ aĭ *Moţilor* din munţiĭ Ardelenĭ.

Dar bĭeţiĭ Moţĭ, precum şi toţĭ voĭniciĭ de peste Carpaţĭ, amărîţĭ pênĕ şi în ḑioa de aḑĭ de pedecele umilitóre ce punŭ nencetatŭ Unguriĭ la libera desvoltare a spirituluĭ naţionalŭ printre Românĭ, toţĭ, ḑicŭ, simtŭ în inimele lor acelŭ dorŭ de liberă vĭeţuire naţionalĕ, pe care, din nenorocire, Unguriĭ nu vorŭ nicĭ acumŭ, dupĕ aşa crude încercărĭ, să'lŭ preţuĭască la drépta luĭ valóre.

Ce are să resulte din aşa nedomirire a nesocotituluĭ spiritŭ ungurescŭ?

Cu înfiorare cugetămŭ la momentul uneĭ nouĭ isbucnirĭ, în care lupta pentru egala îndreptăţire,—ce este în Ardélŭ, o luptă de naţionalităţĭ,—arŭ începe, maĭ crâncenă, maĭ turbată decâtŭ orĭ cândŭ.

Iată-ne atuncĭ reîmpinşĭ din noŭ la timpurile de barbariă, cândŭ eramŭ în dreptŭ a ne crede intraţĭ pentru totŭ-dauna în cercul luminelor.

Şi cu tóte acesté, câtŭ de lesne arŭ fi de a înlătura cu totul aşa nefaste frămêntărĭ!

Cu bună înţelegere, de sigurŭ nu sûnt Româniĭ aceĭa cari arŭ cere stêrpirea orĭ căreĭ alte seminţiĭ decâtŭ a lor, în Transilvania.

Româniĭ mereŭ aŭ ḑisŭ şi repeţescŭ Ungurilor cuvinte de împăcĭuire, cuvinte de dreptate:

«Ţineţĭ,—le ḑicŭ eĭ,—ţineţĭ cu bună voiă din parte-ne,

«câte locurĭ din ţérra nóstră vĕ potŭ încăpé. Românul, «vechĭu moşténŭ alŭ acestuĭ pămêntŭ, e îndurătorŭ, şi «ospĕtosŭ, şi darnicŭ; elŭ priimesce bucurosŭ ca din «pânea luĭ să se sature şi alţiĭ.

«Luaţĭ dar şi voĭ, cu bună tocmélă şi cu pace, «parte dréptă din moştenirea mânóseĭ nóstre moşiĭ pă-«rintescĭ.

«Vorbiţi-vĕ, într'însa limba vóstră; închinaţi-vĕ în «biserica vóstră; purtaţi-vĕ portul; rĕsuciţi-vĕ câtŭ de susŭ «mustaţa; bateţĭ câtŭ vĕ va place din pintenĭ, jucându-vĕ «cĭardaşul; dar, pentru Dumneḑeŭ, nu veniţĭ cu orbéscă «trufiă, să ne tăgăduiţĭ noĕ drépta moştenire a caseĭ, în «care v'amŭ făcutŭ locŭ.

«Nu vĕ lăudaţĭ că voĭ aţĭ rĕsbitŭ cu sabia în casa «nóstră şi v'aţĭ aşternutŭ cenuşa pe vetrile nóstre.

«Décă în cursŭ de 800 de annĭ, n'aţĭ isbutitŭ, ca «cuceritorĭ, să stêrpiţĭ, nicĭ sĕmênţa, nicĭ datinele, nicĭ «credinţele Românilor din Ardélŭ; apoĭ acumŭ, cândŭ «împotriva tăişuluĭ săbieĭ vóstre se póte ridica fŏră sfiélă «paloşul, âncŏ netocitŭ alŭ luĭ Horia, cândŭ pe cenuşa «vóstră póte să rĕsară péră de focŭ viiă; acumŭ celŭ «puçinŭ, deschideţi-vĕ în sfêrşitŭ minţile la lumină; pără-«siţĭ îndĕrĕtnicia şi sĕlbatica têmpire a trecutuluĭ; prii-«miţĭ voĭosŭ mâna frăţéscă ce vi se întinde, cu uĭtare a «tutulor urgiilor de maĭ nainte, şi, ca ómenĭ înţelepţĭ, «fiţĭ mêndri a rĕmâné bunĭ fraţĭ de cruce, acolo unde «nu vi se maĭ cade şi nicĭ veţĭ maĭ puté aĭevé, a domnì «în silă ca singurĭ stĕpânĭ.

«Decĭ, nu vĕ maĭ încumĕtaţĭ a impune Românilor,

«cari vorbescŭ limba, — fiă chiarŭ scăpătată, — a nobileĭ «Rome, nu vĕ maĭ încumĕtaţĭ a le impune graĭul vos«tru de veneticĭ; nicĭ îĭ supuneţĭ la asprimile legilor «vóstre, croite pe strîmbătate; nicĭ vĕ maĭ amăgiţĭ cu «deşérta speranţă că veţĭ scălâmba vre o dată firea Ro«mânuluĭ ardelénŭ, într'atâtŭ încâtŭ să faceţĭ dintr'însul «unŭ Maghiarŭ.

«Aduceţi-vĕ aminte că, décă vre odinióră câte «unul din foştiĭ voştriĭ ĭobagĭ a priimitŭ să se lepede de «românésca'ĭ ĭobagiă, spre a se face Ungurŭ, acela de «îndată s'a urcatŭ pe scaunele cele maĭ înalte ale mag«naţilor şi ale regilor voştriĭ; acela a devenitŭ unŭ Ste«fanŭ Iojica, unŭ Iónŭ Huniadŭ, unŭ Mattheĭaşŭ Corvinŭ, «fĕtŭ alŭ romanceĭ din Haţegŭ şi celŭ maĭ nobilŭ creş«tetŭ cu care s'a mêndritŭ aĭevé ungurésca corónă a «S-tuluĭ Stefanŭ!»

Dar este timpul, domnilor, să ne punemŭ âncŏ odată întrebarea décă atâté exemple de blândeţe, de înţelepcĭune, de barbaţiă şi de dréptă mâniă, date de Românĭ vecinilor noştri Ungurĭ, nu'ĭ vorŭ face într'o ḑi pe aceştia să pricépă că nu este datŭ lor, — ca nimenuĭ pe lume, — de a stêrpi de pre pămêntŭ seminţia românéscă, să pricépă că acea duşmăniă cu Românïĭ, — pe care numaĭ eĭ neîncetatŭ, fŏră cumpĕtŭ şi fŏră prevedere o aţîţă, — e vecĭnica pedecă a propăşireĭ nóstre şi a lor; că dînsa în fine póte la o vreme, să devină chiarŭ peirea lor, — a lor, copiĭ orfanĭ aĭ Asieĭ, pripăşiţĭ în Europa, printre marile şi puternicele ginţĭ autochtone ale Occidenteluĭ.

Óre, nu vorŭ vedé, nu vorŭ simţi dînşiĭ, că, aci la Dunăre unde 'ĭ a asvêrlitŭ sórtea întêmplărilor, numaĭ stândŭ strînsŭ lipiţĭ de noĭ, umĕrŭ la umĕrŭ, cópsă la cópsă, inimă la inimă, dînşiĭ Ungurii şi noĭ Româniĭ vomŭ puté sprijini şi domoli sborul, din ce în ce maĭ semeţŭ, alŭ marilor sgripsorĭ cu câte duoĕ capete, care, şi noĕ şi lor ne fâlfâĭe mereŭ de-asupra?

Din nenorocire, pênĕ astăḑĭ, nu se cam vĕdŭ semne ca Unguriĭ să se fi domiritŭ asupra adevĕrtauluĭ lor şi alŭ nostru bine.

Eĭ, pe noĭ, ceştia de la Dunăre, în scrisele şi în vorbele lor, ne înjură şi ne batjocorescŭ; pe fraţiĭ noştri de peste Carpaţĭ iĭ adapă cu amărăcĭunĭ.

Témă-se ânsĕ ca nu, în acea mlaştină de veninŭ, în care eĭ, pe nesocotite şi mereŭ, se nevoĭescŭ în deşertŭ, să înnece tótă libera vĭeţuire a Românilor, témă-se să rĕsară inimĭ şi maĭ bine oçelite, braçe şi maĭ tare încordate decâtŭ ale eroilor martirĭ de la 1785!

Adducă 'şĭ aminte, că atuncĭ, la 1785, chiarŭ păринţiĭ lor aŭ pusŭ să cĭopărtéscă în bucăţĭ mĕrunte, cadavrele sdrobite ale luĭ Horia, luĭ Cloşca, luĭ Crişanŭ, şi aŭ rĕsăditŭ pretutindenĭ în pămêntul Ardéluluĭ, sângele celŭ vitejescŭ alŭ acestora!

Destupe 'şĭ urechile şi vorŭ auḑi că astăḑĭ âncŏ, dupĕ aprópe suta de annĭ, Moţiĭ din Abrudŭ facŭ să tresară de dorŭ şi de mâniă munţiĭ şi şesurile Ardéluluĭ, cândŭ *horĭescŭ* doĭna de spaĭmă şi de rĕsbunare a luĭ Niculae Ursu alŭ Floreĭ din Albacŭ:

«Horia bé la crâjmă 'n délŭ!
Domniĭ fugŭ toţĭ din Ardélŭ.—
Elŭ aprinde 'unŭ mare focŭ
Şi cântă voĭosŭ în jocŭ:
—«Haĭdeţĭ, fecĭorĭ după mine
Să vĕ 'nvĕţŭ a trăi bine.

«Pe celŭ câmpŭ pustiŭ şi 'ntinsŭ,
Arde' unŭ focŭ de noĭ aprinsŭ.
Las' să ardă şi să crescă,
Că 'ĭ în ţérra ungurescă!
— Trageţĭ hora ca să jocŭ,
La lumina celuĭ focŭ!»

«Ungurénŭ, mustaţă lungă!
Ḑis'amŭ morţiĭ să te' ajungă;
Ḑis'amŭ pérăĭ să te ardă;
Ḑis'amŭ cruceĭ să te pérdă!
— Trageţĭ hora ca să jocŭ,
La lumina celuĭ focŭ!»

«Ungurénŭ, câne turbatŭ!
Multe 'n lume 'ţĭ amŭ răbdatŭ;
Dar venit'a césul meŭ,
Ca să mĕ rĕsbunŭ şi eŭ!
— Trageţĭ hora ca să jocŭ,
La lumina celuĭ focŭ!»

«Cum răcnescŭ jivinele!
Cum s'aprindŭ slăninele!
Cum ardŭ tóte satele,
De 'şĭ curăţŭ pĕcatele!
— Trageţĭ hora ca să jocŭ,
La lumina celuĭ focŭ!»

«M'amŭ suitŭ la munte 'n ḑorĭ
Ş'amŭ prinsŭ fulgerul din nuorĭ,
Şi de susŭ, din înălţime,
L'amŭ isbitŭ în Ungurime!
— Trageţĭ hora ca să jocŭ
La lumina celuĭ focŭ!
Ş'aĭdeţĭ, fecĭorĭ, dupĕ mine
Să dămŭ cuĭ ce se cuvine!»

CURCANIĬ

Luarea Rahoveĭ

de cŏtre

OŞTIRILE ROMÂNESCI

la noemvrie 1877.

Episodŭ din ultimul nostru răsboĭu cu Turcia.

Conferenţă ţinută la Atheneul din Bucurescĭ

în $\frac{25 \text{ martie}}{6 \text{ aprilie}}$ 1878.

Domnilor,

Căldurósa bunăvoinţă cu care publicul de la Atheneŭ a primitŭ, sûnt acumŭ vre o câte-va sĕptĕmânĭ, răpidea expunere ce amŭ întreprinsŭ a'ĭ face despre memorabila, dar puçinŭ cunnoscuta mişcare a ĭobagilor românĭ din Ardélŭ, la sfêrşitul seculuĭ trecutŭ, — faptŭ carele minunatŭ învederéză şi adûncele simţirĭ naţionale şi firescile aplecărĭ răsboĭnice ale ţĕrrănimeĭ româneseĭ; — acelŭ simpaticŭ şi pentru mine multŭ măgulitorŭ interesŭ, cu care uniĭ celŭ puçinŭ din d-vóstre, aţĭ bine voitŭ a asculta şi a aproba câte v'amŭ pututŭ spune, în trécĕtŭ, despre viul dorŭ de libertate, despre turbata vitejiă şi despre aspra statorniciă în façа nevoilor, vĕdite la 1785, de cĕtre munteniĭ noştri de preste Carpaţĭ; aceste abié meritate îndemnurĭ, ḑicŭ, 'mĭ aŭ însuflatŭ dorinţa şi curagĭul de a mĕ reîntórce, şi astă séră, dinainté d-vóstre,

ca să vĕ adducŭ o nouă şi maĭ prόspĕtă dovadă despre netăgăduita trăĭniciă a unor aşa preţuite darurĭ!... darurĭ care — o putemŭ spune aḑĭ cu mêndriă! — s'aŭ păstratŭ pênĕ şi în ḑilele nόstre, pênĕ şi în poporul românŭ de dincόce, celŭ pe care toţĭ îlŭ credeaŭ de demultŭ sleitŭ de tόte aceste falnice virtuţĭ strămoşescĭ!

Îmĭ era negreşitŭ maĭ lesne de a vorbi, cu totŭ respectul cuvenitŭ, despre όmenĭ şi despre fapte, pe care depărtarea de maĭ multe ḑecimĭ de annĭ, precum şi amurgul sângerosŭ ce le întunecă, le aŭ înălţatŭ acumŭ, în cugetele nόstre, maĭ presusŭ de tόte acele zavistiόse cârtirĭ, maĭ presusŭ de tόte acele migălόse şi adesé rĕŭ cumpĕtate imputărĭ, în care patimele mĕrunte ale ḑileĭ se cércă maĭ totŭ d'auna să încurce şi să nimicéscă orĭ ce întêmplare contimporană.

Numaĭ aripele timpuluĭ, domnilor, prin resultatele ce se lămurescŭ maĭ apoĭ, spulberă cu încetul asemené plévă şi limpeḑescŭ, pentru ochiĭ viitorimeĭ, faptele adevĕratŭ demne de laudă ale όmenilor.

Mi s'arŭ puté dar întêmpina că mĕ pré grăbescŭ a judeca în publicŭ cele ce abĭé de-unăḑĭ s'aŭ petrecutŭ şi asupra cărora părerile potŭ fi aşa de felurite, câtŭ şi de puçinŭ întemeĭate.

Aşa arŭ fi, décă cum-va eŭ m'aşŭ întinde cu gêndul pênĕ la preţuirea resultatelor depărtate şi hotărîtόre ale faptelor, despre care amŭ să vĕ vorbescŭ.

Eŭ ânsĕ nu mergŭ aşa departe. Voĭu numaĭ, — cu sciinţe, ce se potŭ culege şi controla, acumŭ maĭ lesne decâtŭ maĭ târḑiŭ, — să vĕ povestescŭ, câtŭ se pόte maĭ

simplu şi maĭ exactŭ, unŭ episodŭ din luptele oştenilor noştri dincolo de Dunăre, în tómna trecută.

Totuşĭ, décă dintr'o veridică şi nemeşteşugită povestire, va lăstări în mintea fiă-căruĭa, credinţa că în poporul românescŭ de rôndŭ viéză unŭ simţimêntŭ alŭ datorinţelor sale cŏtre ţérră şi unŭ inimosŭ avêntŭ de răsboire la vreme de trebuinţă, pe care aḑĭ abĭé le resimtŭ deopotrivă cu dînsul clasele nóstre maĭ culte, apoĭ vomŭ fi câştigatŭ de o cam dată atôta numaĭ,—şi băgaţĭ de sémă, domnilor, că acésta este cea maĭ spornică sĕmênţă de tăriă naţionalĕ, — vomŭ fi câştigatŭ siguranţa că putemŭ trăi pe viitorŭ cu o deplină încredere în vîrtuţile poporuluĭ nostru.

Vomŭ sci bine că nu dînsul va sta în nepăsare séŭ se va da în laturĭ, de câte-orĭ, de acumŭ înainte, vre unŭ pericolŭ va ameninţa fiinţa séŭ drepturile ţĕrreĭ nóstre.

Şi de o asemené credinţă, avemŭ tare nevoiă astăḑĭ, domnilor, cândŭ rĕstriştea întêmplărilor pare a ne isbi dreptŭ în façă cu deşertăcĭunea tutulor sacrificiilor ce 'şĭ a impusŭ patria nóstră, de unŭ annŭ încóce, cu pagube numaĭ şi cu perderĭ, în locŭ de folósele şi dobênḑile materiale, la care aveamŭ totŭ dreptul de a năzui.

Deé Domnul, — şi chiarŭ âncŏ se pré póte, — ca noĭ Româniĭ să n'avemŭ a ne căi de a fi intratŭ într'o luptă, în care nu amŭ culege alta decâtŭ nemulţumire şi rĕutate de la înşişĭ aceĭa, pe cari 'ĭ amŭ ajutatŭ cu voiă bună şi cu inimă bărbată.

Dar, chiarŭ şi décă ursitele poznaşe ne arŭ fi încurcatŭ, de astă dată, firul sórteĭ într'unŭ caĭerŭ aşa de rĕŭ scărmănatŭ,

Aşa de ghimposŭ, sĕlbaticŭ,
Nodurosŭ, rîĭosŭ, ĭernaticŭ,

(cum ḑicea odinióră glumeţul grădinarŭ, despre măceşul celŭ cu *of* în códă), apoĭ noĭ, domnilor, să nu uĭtămŭ, să nu pregetămŭ nicĭ măcarŭ unŭ minutŭ de a ne pĕtrunde despre marele folosŭ moralŭ, cu care ne a covêrşitŭ răsboĭul, în carele, acumŭ câte-va lunĭ, furămŭ părtaşĭ cu o parte aşa de meritoriă.

Să nu lăsămŭ ca ceĭ rĕŭ-voitorĭ şi rĕŭ-nărăviţĭ cŏtre noĭ, profitândŭ de a nóstră nepăsare séŭ maĭ cu sémă de a nóstră bună-credinţă, să ne sórbă, să ne înghiţă şi să ne nimicéscă tóte acele merite, sub cuvêntul că óstea nóstră română a fostŭ numaĭ ca o bură uşóră de plóie, pe lûngă năprasnicul potopŭ slovenescŭ, care a năpăditŭ asupra Turcieĭ şi a desfundat'o tótă.

Adducêndu-ne şi noĭ aminte de mlaştinele de sânge rusescŭ, în care a fostŭ aşa gróznicŭ înnecată de duoĕ orĭ Plevna, în véra trecută, maĭ nainte ca aĭ noştri să fi trecutŭ Dunărea, datoria nóstră este de a ne grăbi câtŭ de multŭ şi cu cea maĭ pietósă îngrijire, să nu lăsămŭ a se isbici cu totul, sub o suflare de despreţŭ şi de mâniă, acea bură de nobilŭ sânge românescŭ,—décă bură vorŭ să'ĭ ḑică, — cu care s'aŭ stropitŭ, maĭ în urmă văile bulgărescĭ de la Griviţa, de la Rahova şi de la Smêrdanŭ!

Décă, dupĕ ce amŭ fostŭ părtaşĭ la pericole şi de

bunŭ ajutorŭ la vreme de grea strîmtorare, noĭ Româniĭ n'avemŭ, — de pre ne-maĭ-pomenita judecată a aliaţilor noştri,—n'avemŭ să ne bucurămŭ de nicĭ una din dreptele rĕsplătirĭ ale victorieĭ, — ca şi cândŭ noĭ amŭ fi fostŭ învinşiĭ, — este dreptŭ celŭ puçinŭ ca să ne alegemŭ de îndată şi cu deamĕruntul semile din nevoile răsboĭuluĭ răbdate împreună, şi să facemŭ ca din onórea isbênḑilor, multŭ puçinŭ câtŭ va fi alŭ nostru, alŭ nostru curatŭ să rĕmână în ochiĭ tutulor.

Cu acestŭ cugetŭ, domnilor, amŭ căutatŭ ca din faptele de arme ale oştireĭ românescĭ în acestŭ răsboĭu, să lămurescŭ, cu óre-care precisiune, măcarŭ una; şi, întru acéstă, m'amŭ întemeĭatŭ maĭ multŭ pe acea credinţă că, orĭ câtŭ de slabă şi de necompletă va fi cercarea mea, strunele încordate în pepturile românescĭ prin acéstă reînvierea a nóstră în sînul vieţeĭ de voĭniciă a străbunilor, aŭ păstratŭ astăḑĭ âncŏ destulŭ rĕsunetŭ în inimele d-vóstre, spre a acoperi şi a ascunde tóte şovăirile şi tóte ingânările rostireĭ-mele.

Cutezŭ a crede că ţĕlul cŏtre care amŭ păşitŭ şi pe care amŭ socotitŭ de cuviinţă a'lŭ desvolta pênĕ aci, cu deplină sinceritate, va dobêndi aprobaţiune din parte-vĕ. Sperŭ asemené că, trăgêndŭ eŭ aḑĭ cu picĭorul,—cum vine vorba,—vomŭ avé mulţumirea de a vedé în curêndŭ întregul istoricŭ alŭ faptelor oştireĭ românescĭ, expusŭ în lucrărĭ literariĭ maĭ temeĭnice şi maĭ întinse decâtŭ scurta naraţiune, ce timpul îmĭ va permite a vĕ face aci despre luarea Rahoveĭ de cŏtre oştirile nóstre românescĭ, în luna luĭ noemvrie trecutŭ.

Vĕ maĭ datorezŭ o explicaţiune întru ceĭa ce privesce alegerea acestuĭ faptŭ, dintre altele, care, prin peripeţiile lor maĭ dramatice séŭ maĭ strălucite, arŭ puté să deştepte unŭ egalŭ, déca nu unŭ şi maĭ viŭ interesŭ.

Motivul decisivŭ a fostŭ ânsĕ, pentru mine, din cele maĭ simple.

S'a întêmplatŭ ca, asupra expediţiuneĭ de la Rahova să aflu maĭ multă înlesnire de a căpăta cele maĭ amĕnunţite relaţiunĭ, atâtŭ oficiale câtŭ şi pitoresce, avêndŭ în corpul care a executatŭ acéstă întreprindere, fórte mulţĭ cunnoscuţĭ, amicĭ şi chiarŭ consângenĭ.

Dar să nu credeţĭ pentru acéstă, domnilor, că 'mĭ amŭ propusŭ a vĕ aşterne aci unŭ panegyricŭ alŭ cunnoscuţilor şi alŭ prietenilor meĭ din óstea de la Rahova. Chiarŭ şi de vorŭ fi meritândŭ eĭ maĭ multŭ decâtŭ ceĭa ce cursul întêmplărilor mĕ va sili neapăratŭ a ḑice despre uniĭ dintre dînsiĭ, le amŭ promisŭ şi îmĭ propunŭ a le cruţa fĕră milă modestia.

Voĭu da ânsĕ tótă cuvenita laudă căpeteniеĭ superióre care a conceputŭ, cu o perfectă înţelegere a misiuneĭ oştireĭ nóstre în acestŭ răsboĭu, şi a ordonatŭ destinderea acţiuneĭ militare a Românilor preste tótă zona territorialĕ de a stînga rîuluĭ Vidul, la apusŭ de Plevna, adică pe malurile Dunăriĭ, de la Nicopolŭ pênĕ la Vidinŭ, pênĕ la Belgradgicŭ şi pênĕ la graniţele Serbieĭ.

Mĕ voĭu cerca asemenĭ să prefirŭ în cuvintele mele câtŭ se va puté maĭ multă din acea mângâĭósă şi întăritóre simţire de mêndriă ce m'a coprinsŭ de câte orĭ amŭ auḑitŭ povestindu-se, de cĕtre toţĭ ceĭ ce aŭ statŭ

marturĭ la faça loculuĭ, cu ce veselă şi nepăsătóre semeţiă aŭ sciutŭ tineriĭ noştri oştenĭ să rabde traĭul greŭ alŭ unuĭ răsboĭu în ţérră străină, cu ce inimosŭ şi statornicŭ avêntŭ aŭ cutezatŭ eĭ să se răpédă în contra foculuĭ inamicŭ şi să înfrunte făçişŭ glónţele, obuzele şi şrapnelele, care plouaŭ, dese şi viclene, de pe muchĭa pustiă a unuĭ negru meterezŭ de pămêntŭ!

Îmĭ voĭu împlini âncŏ şi sânta datoria ce avemŭ cu toţiĭ, de a consacra faptele şi de a închina în memoria acelor vitejĭ soldaţĭ, de orĭ ce rangŭ, cari pe câmpul de bătaiă aŭ muritŭ, lăsândŭ urmaşilor onórea de a înscrie numele lor, în annalele de gloriă ale poporuluĭ românescŭ!

Pĕtrunşĭ acumŭ, domnilor, de ceĭa ce putemŭ şi de ceĭa ce avemŭ să facemŭ noĭ, aci în pacĭnica nóstră adunare de astă séră, să ne închipuimŭ de o dată că stămŭ privindŭ de susŭ, dintr'o regiune senină şi liniştită, dar nu lipsită de o frăţéscă îngrijare, cu ochiĭ ţintiţĭ d'asupra oştilor nóstre românescĭ, răsipite prin văile şi pre şĕsurile Bulgarieĭ.

Suntemŭ ajunşĭ în iérnă; şi maĭ pe tótă ḑióa cerul posomorîtŭ picuréză séŭ vérsă şiróĭe de plóĭe şi de slótă, de desfundă pretutindenĭ pămêntul.

În jurul Plevneĭ, regimentele nóstre, — dijmuite de mórte din tómna trecută, pe lucĭul primejdiosŭ alŭ văilor, d'asupra cărora domnescŭ trufaşe redutele turcescĭ, — regimentele nóstre sapă acumŭ mereŭ la şanţurĭ, ca să se pótă apropia maĭ bine de acele cuĭburĭ ucigaşe, prin

adûncĭ făgaşe de cârtiţă, maĭ ferite din norocire de focul puscilor Martini, dar nu şi de apele mocirlóse, ce se scurgŭ mereŭ în acele nouĭ cărărĭ meşteşugite.

Sapă în silă, dar sapă veselŭ bĭeţiĭ ţĕrraniĭ noştri în brancĭogul sterpŭ alŭ délurilor Plevneĭ, gêndindu-se póte la ţérrina lor de porumbŭ, care a rĕmasŭ nesăpată astă véră şi se mângâiă rîḑêndŭ cândŭ, în locŭ de stĭuleţiĭ de popuşoĭu şi în locŭ de pepeniĭ de a-casă, eĭ culegŭ acumŭ, în ogórele şi în bostanele lor din Bulgaria, numaĭ glónţe şi obusurĭ turcescĭ.

—«Măre Dómne!—'îşĭ ḑicŭ eĭ,—'pe semne că nu-«maĭ la noĭ în ţérră le priesce Sêrbilor a rĕsădi ardeĭ «şi dovlecĭ, cŏcĭ p'aci érba tótă e numaĭ érbă de puşcă «şi altă sĕmênţă nu se pomenesce, decâtŭ numaĭ grăunţe «de ferŭ şi de oçelŭ!»

Şi sapă, sapă mereŭ cu opincele în tină şi în slótă fluerândŭ doĭna de decindé, pe cândŭ glónţele le şueră ascuţitŭ d'asupra capuluĭ.

Câtŭ colo plesnesce unŭ gróznicŭ obuzŭ de calibru uriaşŭ şi ţăndările luĭ scormonescŭ aprigŭ ţĕrrâna, ca rîturile lacome şi pripite ale uneĭ turme de rîmătorĭ înglotaţĭ.

Săpătoriĭ noştri, cari l'aŭ urmăritŭ cu uĭduĭelĭ prelungite în calea luĭ d'a rostogolul, rîdŭ cu hohote de purcéoa turcéscă, care le a fĕtatŭ în préjmă aşa pocită prăsilă de purceĭ.

Dar nepăsătórea veseliă a soldatuluĭ abĭé póte descreţi une orĭ fruntea îngrijată a celuĭ pe care eĭ toţĭ l'aŭ urmatŭ cu deplină încredere, departe, departe de sĕlaşele lor părintescĭ!

Comandantul generalŭ alŭ armatelor de la Plevna, Măria Sa Domnitorul Românilor,—după ce s'a hotărîtŭ a închide gurele clevetitóre, dovedindŭ prin maĭ multe eroice asalturĭ în contra redutelor de la Griviţa, câtŭ plătescŭ ostaşiĭ seĭ românĭ, atâtŭ în faça celeĭ maĭ înlesnite, câtŭ şi în faça celeĭ maĭ desperate apărărĭ a inamiculuĭ,—M. S. Domnitorul a făcutŭ în fine să predomnéscă idea sa, de a nu se maĭ arunca fără cumpĕtŭ victime preţióse pe altarul sângerosŭ, împrovisatŭ de Osmanŭ-Paşa, ci de a coprinde pe acelŭ aspru închinătorŭ alŭ luĭ Mahometŭ, cu tótă céta sa de calêĭ, într'unŭ cercŭ de armate, din care numaĭ fómetea şi desperarea să'ĭ siléscă a se libera, séŭ prin mórte, séŭ prin predare.

Abĭé pe la 15 octomvrie, cu sosirea a nouĭ şi numeróse trupe rusescĭ, împresurarea, pe unŭ ocolŭ gigantićŭ de 33 kilometri, ajunse a fi completă.

Dar, atâtŭ maĭ nainte ca acéstă anevoĭósă operaţiune să pótă fi realisată, câtŭ şi apoĭ, în temerea uneĭ isbucnirĭ nimerite a Turcilor afóră din întăriturile lor de la Plevna, M. S. Domnitorul se ocupă de a preîntîmpina orĭ ce mişcare spre dobêndire de ajutorŭ şi de merinde, séŭ numaĭ spre fugă şi scăpare, ce arŭ puté să cerce armata turcéscă din Plevna, în înţelegere cu garnizónele din oraşele şi cetăţile despre apusŭ, adică din Sofia, din Vraţa, din Rahova şi din Vidinŭ.

Acele părţĭ trebuĭaŭ dar, pentru deplină siguranţă, să încapă în mânele ósteĭ aliate.

Rolurile fură împărţite.

Unŭ corpŭ de armate rusescĭ, cŏtre care a statŭ multŭ timpŭ alipită o divisiune de călăreţĭ românĭ, fu însărcinatŭ să opereze spre méḑă-ḑi, adică pe cursul meridionalŭ alŭ Viduluĭ şi în ramura munţilor Balkanĭ, numită Stara-Planina, despre Telişŭ, Vraţa, Etropolŭ, Orhania şi Sofia.

De câtŭ folosŭ aŭ fostŭ generaluluĭ Gurko, Roşioriĭ şi Călăraşiĭ noştri, în fericita sa campania din acele locurĭ, să sperămŭ că o vorŭ spune într'o ḑi publiculuĭ, chiarŭ raporturile oficiale şi ordinele de ḑi ale aceluĭ vrednicŭ comandatŭ alŭ aĭiaţilor noştri.

Noĭ aci, vomŭ vorbi numaĭ despre mişcările corpuluĭ de oştire curatŭ românescŭ, carele a fostŭ însărcinatŭ âncŏ de pe la septemvrie, să priveghieze malul bulgărescŭ alŭ Dunăreĭ, de a stînga rîuluĭ Vidul şi, înaintândŭ treptatŭ spre àpusŭ, să deschidă o zonă de aprovisionare, din ce în ce maĭ întinsă, oştirilor numeróse, tăbĕrîte în jurul Plevneĭ,—pênĕ cândŭ va sosi şi momentul priinciosŭ de a coprinde posturile, răsipite de Turcĭ pe înălţimele şi prin cetăţile d'a-lungul Dunăreĭ.

O răpide ochire, aruncată pe d'asupra acestuĭ rîŭ, din colo de crâmpeĭul luĭ, ce se întinde de la gura Oltuluĭ pênĕ la gura Jiĭuluĭ, ne va face să cunnóscemŭ maĭ bine înfăçişarea ţĕrreĭ, în care avea să se misce corpul de armată, a căruĭ menire era maĭ cu sémă de a smulge pe Turcĭ afóră din posturile lor de la Rahova, de unde, în totŭ cursul veriĭ, ne zădărise eĭ, bântuindŭ tare têrguleţul nostru Bechetul şi împrejmuirile luĭ.

Ţineţĭ póte âncŏ minte, domnilor, că, printre pri-

mele atacurĭ ale Turcilor, pe la aprilie şi maĭu din annul trecutŭ, aŭ fostŭ pagubele ce ne aŭ pricinuitŭ tunurile din Rahova, arḑêndŭ şi cufundândŭ la gura Jiĭuluĭ, maĭ multe vase încărcate cu grâne; totŭ pe acolo cete sĕlbatice de Başi-buzucĭ şi de Cerkezĭ aŭ trecutŭ adesé nóptea Dunărea, spre a jăfui satele din Romanaţĭ, a le răpi şi şi a le înjunghĭa vitele şi chiarŭ spre a căzni şi a măcelări pe bĭeţiĭ cĭobanĭ de prin bălţĭ.

Într'o insulă din faça Bechetuluĭ, pichetaşiĭ românĭ, aŭ descoperitŭ la 27 maĭu, trupul jupuitŭ de pele şi gróznicŭ cĭopărtitŭ alŭ unuĭ nevinovatŭ păstorŭ, pe care îlŭ prinsese nóptea soldaţiĭ turcĭ din Rahova.

Asemené mêrşave fapte trebuĭaŭ cu timpul să'şĭ capete şi ele pedépsa lor. Se cuvenea celŭ puçinŭ ca neomenoşiĭ tîlharĭ să fiă alungaţĭ cu ruşine din cuĭburile lor.

Şi cândŭ numescŭ *cuĭburĭ de tîlharĭ*, aşeḑĕmintele turcescĭ din acea parte a maluluĭ dunărénŭ, să credeţĭ că nicĭ ângustezŭ, nicĭ defaĭmŭ rolul Osmanlîilor şi alŭ Cerkezilor printre locuitoriĭ creştinĭ, Bulgarĭ, — dar şi Românĭ, — care smălţuĭescŭ cu numerósele lor bordeĭe, grămădite în sate şi cătune, tóte şesurile dintre Vidŭ şi Iskerŭ, precum şi dintre Iskerŭ, Skitŭ şi Ogostŭ.

Din cóce de Dunăre, la noĭ, avemŭ têrgul Islazuluĭ, cam în dreptul vĕrsătureĭ Viduluĭ de la satul bulgărescŭ Samavitŭ; ĭar în faça gureĭ Iskeruluĭ, stă la noĭ Celeĭul, cu rĕmăşiţele sale dintr'o antică cetate romană şi cu stêlpul, cufundatŭ în Dunăre, alŭ poduluĭ clăditŭ peste rîŭ, acumŭ vre o cincĭ-spre-ḑece secolĭ, de împĕratul Constantinŭ-celŭ-Mare.

Nu maĭ puçinŭ interesantŭ, din punctul de vedere alŭ vechilor aşeḑĕminte legionare, este malul dimpotrivă, cŏcĭ acolo, ceva maĭ josŭ, pe cóstă Iskeruluĭ, sûnt ruinele, âncŏ învederate, ale anticeĭ cetăţĭ Oescu, cu stradele, cu apeducele, cu sculpturile, cu inscripţiunile şi cu temeliile eĭ de case romane, rĕsipite printre îngrăditurile şi ţarcurile sătenilor, *curatŭ românĭ,* din Ghighiŭ.

Românĭ sûnt şi locuitoriĭ din Măgura, din Cercelanĭ, din Mocrişanĭ, din Brestu, din Ghĭulenţĭ şi din alte multe sate învecinate; chiarŭ décă eĭ n'arŭ vorbi o românéscă,— aşŭ puté ḑice maĭ colóratã cu archaisme néoşŭ-românescĭ decâtŭ a actualilor sătenĭ de pe malul stîngŭ alŭ Dunăreĭ, — apoĭ însăşĭ înfăçişarea lor maĭ sprintenă şi maĭ voĭósă, portul lor maĭ frumosŭ potrivitŭ în cusăturĭ pestriţe, firea lor maĭ ospĕtósă şi maĭ puçinŭ posomorîtă şi sfiéţă decâtŭ a Bulgarilor, ni 'ĭ arŭ dovedi ca fraţĭ bunĭ, din acelaşŭ osŭ şi din acelaşŭ sânge cu noĭ.

Îşĭ maĭ adduceaŭ aminte de a-casă Dorobanţiĭ noştri, cândŭ vedeaŭ viindu-le inainte şi poftindu'ĭ la cină în bordeĭele lor, împodobite cu zăblae vĕrgate şi cu ştergare cusute, fruntaşiĭ cu chica lungă din satele românescĭ; şi maĭ cu sémă le zîmbĭa Călăraşilor ochiĭ de bucuriă cândŭ, tocmaĭ colo în vale la fôntâna care ţîsnesce limpede dintr'o vechiă pétră, săpată cu slove letinescĭ, zărĭaŭ jucându-se codanele limbute, adunate tóte la unŭ locŭ şi purtândŭ pe umĕrŭ, cu âmbletŭ legănatŭ, cobiliţa cu douĕ doniţe.

Iar ele nu fugeaŭ de voĭniciĭ nostri, bombănindŭ şi suduindŭ ca posacele de bulgăróĭce, ci, esşindu-le cu

plinŭ înainte, le uraŭ cu graĭu veselŭ şi desghiăçatŭ, bunŭ sositŭ şi bună ispravă, că dóră va da Dumneḑeŭ ca, prin eĭ, să scape şi bĭétă lume de pre acolo, de spaĭma cânilor de păgânĭ.

«Ba ḑĕŭ, de la dînsele,»—îmĭ spunea unul din ofiçeriĭ noştri, — «auḑeaĭ o limbă ce'ţĭ era dragŭ s'o ascultĭ «şi care ne învĕţa adesé pe noĭ cum să îndreptămŭ pe «romanesce, vocabulariul nostru militarŭ, aşa de împestri-«ţatŭ cu ḑicerĭ pocite, adunate de prin tóte limbele, «care nemţescĭ, care rusescĭ, care françuzescĭ.

«Într'o ḑi, bună-óră, ajungêndŭ într'o recunnóscere, «pênĕ în marginea unuĭ satŭ şi voindŭ să aflu déca nu «se vĕḑuse ăncŏ pe acolo eclerorii pe cari'ĭ trămisesemŭ «înainte, o fată româncă îmĭ rĕspunse fŏră sfiélă, ară-«tându'mĭ unŭ punctŭ alŭ orizontelui: — «Ba, amŭ zăritŭ «maĭ adinéurĭ trecêndŭ într'acolo vre o douĭ cercetaşĭ «de aĭ voştri!»

«Pe noĭ nu ne tăiase pênĕ atuncĭ capul să dămŭ «numirea aşa potrivită şi curatŭ românéscă de *Cercetaşĭ*, «strejilor înaintate pe care străbuniĭ noştri le numĭaŭ pe «slavonesce, *Iscóde,* şi pe care noĭ 'ĭ amŭ botezatŭ aḑĭ «cu numirea franceză de *Eclerorĭ.*»

Iată, domnilor, cum chiarŭ pentru Dicţionarul Academieĭ nu este fŏră folosŭ, răsboĭul ce făcurămŭ peste Dunăre.

Să credemŭ ănsĕ că, şi sub alte numeróse puncturĭ de vedere maĭ puçinŭ cărturărescĭ, nu în deşertŭ a petrecutŭ, prin acele locurĭ, în totŭ cursul lunilor luĭ septemvrie şi octomvrie, corpul de oştirĭ românescĭ de la

Dunăre, stândŭ une-orĭ adunate sub corturile din bivoacŭ, pe care crivĕţul şi ploile le rĕsturnaŭ neîncetatŭ, ĭar maĭ adese stândŭ rĕspândite prin îmbilşugatele sate din mănósa luncă a Iskeruluĭ. Acelŭ ţinutŭ, scăldatŭ de vĕrsăturĭ băltóse, despre Dunăre, şi delurosŭ, dar nu maĭ puçinŭ roditorŭ în lă-întru, devenì, în totŭ acestŭ timpŭ, grânarul cu merinde şi şura de fêneţe ale oştirilor, ce mereŭ, mereŭ sosĭaŭ ca să încingă cu cercŭ de ferŭ, urgisita vizuină de la Plevna.

Cândŭ împresurarea fu pe deplinŭ sĕvêrşită, acelŭ corpŭ, deslipitŭ din armata statornică de la Plevna, avu şi dînsul voiă a se mişca maĭ departe şi a cerca locurile maĭ la largŭ, dincolo de Iskerŭ.

Aci se întinde, pe o distanţă de vre o 50 de kilometri, pênĕ la rîuleţul Skitul, séŭ maĭ bine pênĕ la rîul maĭ însemnatŭ Ogostul, care curge în paralulŭ şi alăturĭ cu Skitul, se întinde, ḑicemŭ, o câmpiă cam pustiă cu largĭ undulaţiunì de tĕrrâmurĭ, ce se prefacŭ în délurĭ, din ce în ce maĭ aprige şi maĭ semeţe, cu câtŭ ele maĭ multŭ se apropiă de malul Dunăriĭ.

În treĭ locurĭ, Turciĭ îşĭ aşeḑase, pe acele nălţimĭ, tăbiĭ întărite: la Vadinŭ, în dreptul satelor Grojdibodŭ şi Gura-Padineĭ din Romanaţĭ; la Ostrovŭ, carele cade cam în faça Dăbulenilor, la códa apusană a bălţiĭ Orlea; şi în fine d'asupra oraşuluĭ Rahova séŭ Oreava, care stă aşeḑată pe povêrnişul nordicŭ alŭ déluluĭ, scăldându'şĭ pólele în Dunăre, faşă în faşă cu têrguleţul Bechetul de la gura Jiĭuluĭ.

În reduta de la Vadinŭ se afla unŭ micŭ postŭ ca

de 150 soldaţĭ turcĭ, Nizamĭ din óstea regulată, amestecaţĭ cu Başibuzucĭ séŭ volentirĭ nedisciplinaţĭ.

Comandantul trupelor românescĭ de pe Iskerŭ, d. colonelŭ Slănicénu, voindŭ să'şĭ gătéscă din vreme o cale liberă cŏtre posiţiunea, cu multŭ maĭ însemnată de la Rahova, decide a surprinde, într'o recunnóscere, postul turcescŭ de la Vadinŭ.

Luândŭ cu sine o companiă din alŭ IV-lé regimentŭ şi duoĕ din alŭ X-lé de Dorobanţĭ, duoĕ scadróne de Călăraşĭ, precum şi duoĕ tunurĭ, pornesce din-ḑĭ de diminéţa la 18 octomvrie, din satul Kruşevenŭ, unde poposise nóptea, străbate răpede ceĭ ḑece kilometri ce'lŭ despartŭ de Vadinŭ şi, fŏră de a fi věḑutŭ séŭ măcarŭ bănuitŭ de garnizóna turcéscă, îşĭ aşéḑă pe la 10 ore, cele duoĕ tunurĭ, ca la 2000 metri în faça tabieĭ.

Abĭé la a duoĕ detunătură a tunuluĭ românescŭ începŭ a se zări fesurile roşiĭ din dosul parapetuluĭ.

Turciĭ eraŭ la pilafŭ, cândŭ veniră aĭ noştri să le strice tabĭetul.

Eĭ, bĭetŭ, nicĭ că apucară să tragă împotriva agresorilor, cŏcĭ a treĭa bombă românéscă fu asvêrlită cu atâta precisiune, încâtŭ căḑu dreptŭ în bordeĭul cu muniţiunile Turcilor. O gróznică explosiune a erbărieĭ săltă chiarŭ pe mulţĭ din apărătoriĭ reduteĭ în aerŭ şi'ĭ aruncă morţĭ în şanţurĭ, pe d'asupra parapetelor.

Ceĭ-l-alţĭ o luară îndată la fugă, pe clina despre Dunăre a déluluĭ, cătândŭ a se retrage în susul rîuluĭ, cŏtre tabia din Ostrovŭ.

Dar, spre apusŭ de satul Vadinŭ, îĭ aşteptaŭ Călă-

rașiĭ din scadronul de Gorjĭu, cari năvălescŭ cu săbiele și cu carabinele asupra lor. O luptă destulŭ de crâncenă se încaĭeră acolo, printre rovinele și bălțișurile de pe malul Dunăriĭ. Uniĭ din Turcĭ se împotrivescŭ cu îndĕrĕtniciă, dândŭ mijlocŭ altora să se furișeze pe sub rîpele maluluĭ, unde Călărașiĭ nu se potŭ coborî cu calul, ca să'ĭ ajungă.

Astfelŭ se hărțuĭesce înderjitŭ céta călărétă cu fugariĭ pedestri, în timpŭ de duoĕ ore și maĭ bine, Româniĭ noștri răpeḑindu-se cu săbiile asupra Nizamilor, ce 'ı ochiăscŭ de prin tufele de richită și de prin surpăturile maluluĭ.

Cu aceștia se unescŭ și câțĭ-va pichetașĭ turcĭ, cari tragŭ asupra alor noștri din posturile lor de prin insulele Dunăreĭ, formândŭ astfelŭ unŭ lanțŭ neîntreruptŭ de grupe luptătóre de a lungul drumuluĭ ângustŭ ce duce la Ostrovŭ.

Dar, pe de altă parte, companiile nóstre pedestre intrase în reduta, ancŏ răscolită și fumegândă de isbucnirea erbărieĭ, ancŏ sângerată de membrele hidosŭ sdrobite ale victimelor aceleĭ lovirĭ decisive. Stégul nostru tricolorŭ se înfipsese pe muchĭa cea maĭ înaltă a déluluĭ.

La acéstă vedere, satele românescĭ, adunate la bubuitul tunuluĭ, pe malŭ din colo de Dunăre, începŭ a saluta cu strigărĭ de bucuriă și cu salve de focurĭ, isbênda fraților lor.

Turciĭ, câțĭ maĭ rĕmăsese în luptă cu Călărașiĭ, credêndu-se acumŭ prinșĭ între duoĕ focurĭ, séŭ că se predaŭ, séŭ că disparŭ, pitulându-se prin scorburile rîpeĭ.

Cu tóte ale lor desperate silinţe, eĭ n'aŭ isbutitŭ a ne ucide într'acéstă harţă de vre o treĭ ore şi jumĕtate, maĭ multŭ decâtŭ duoĭ dintre vitejiĭ nostri Călăraşĭ şi a răni alţĭ cincĭ luptătorĭ, printre care a fostŭ şi tênerul locotenentŭ Caloĭanŭ-Cătănescu.

Elŭ s'a bătutŭ cu o minunată semeţiă, călare printre tiralioriĭ turcĭ, culcândŭ la pămêntŭ cincĭ dintre dînşiĭ, cu sabia sa, care ĭ'a picatŭ din mână atuncĭ numaĭ cândŭ de la alŭ şéselé priimi o rană adâncă. Rana necăutată la timpŭ, avea, peste vre o patru-ḑecĭ de ḑile, să 'lŭ aşterne şi pe dînsul în mormêntul pururé lăudatŭ alŭ bravilor!

Succesul surprindereĭ de la Vadinŭ puse frica în inima postuluĭ de la Ostrovŭ, care, împreună cu ceĭ scăpaţĭ, în ḑioa de 18 octomvrie, de tunul şi de sabia românéscă, se retrase îndată la Rahova.

Patrulele românescĭ priveghĭaŭ acumŭ malul dreptŭ alŭ Dunăreĭ pe o întindere, abĭé cu vre o 20 kilometri depărtată de Rahova, fugărindŭ adesé bandele de Cerkezĭ, care totŭ se maĭ ispitĭaŭ uneorĭ, pe întunericŭ, de a înainta pênĕ în préjma avanposturilor nóstre.

Într'o nópte, patru Călăraşĭ, în cinstea cărora gazda lor din Ostrovŭ dase cepŭ unuĭ butoĭaşŭ cu vinişorŭ dulce-acrişorŭ din viile Rahoveĭ, întrerupseră cu celŭ maĭ sistematicŭ sânge-rece petrecerea şi danţurile lor, spre a susţine unŭ adĕvĕratŭ asediŭ în contra uneĭ cete de asemené vênturătorĭ de potece. Dupĕ ce Cerkeziĭ o rupseră la fugă, socotindŭ, de-pre ĭuţéla focurilor, că aŭ a face cu o puternică garnizónă, ceĭ patru Călăraşĭ îşĭ

atêrnarĕ ïarăşĭ în cuïe carabinele şi, prinḑêndu-se din noŭ în jocŭ, goliră chiuindŭ pênĕ diminéţa butoïaşul celŭ cu norocŭ.

Precum vedeţĭ, domnilor, eraŭ inimoşĭ şi veselĭ soldaţiĭ noştri din óstea de la Dunăre; ïar vitejia şi voïoşia ce purtaŭ eĭ cu sine, era curată firea ţĕrranuluĭ românŭ, cŏcĭ toţĭ, pênĕ la unul, în acéstă óste eraŭ numaĭ ţĕrranĭ Dorobanţĭ şi ţĕrranĭ Călăraşĭ.

Despre Dorobanţĭ, ea se compunea dintr'unŭ batalionŭ de Mehedinţenĭ din I-iul regimentŭ, sub comanda maïoruluĭ Burilénu; din batalionul de Muscelŭ alŭ regimentuluĭ alŭ IV-lé, comandatŭ de maïorul Gïurescu; dintr'o companiă de Ilfovenĭ ce venise împreună cu şeful regimentuluĭ alŭ VI-lé, maïorul Iene; din âmbele batalióne ale regimentuluĭ alŭ X-lé, recrutatŭ în judeţele Putna şi Rômnicu-Săratŭ şi pusŭ sub comanda locotenentuĭ-colonelŭ Măldărescu; în fine din rĕmăşiţele bataliónelor de Némţu şi Sucéva din regimentul alŭ XV-lé, avêndŭ de şefŭ pe maïorul Burki.

Acesté cu totul însumaŭ ca la 3200 ómenĭ, toţĭ Dorobanţĭ din oştile territoriale, dar nu toţĭ *Curcanĭ*, — décă într'adevĕrŭ pénna de la căcïula lor militarĕ le a meritatŭ acestŭ nume, — cŏcĭ maĭ multe sute dintre dînşiĭ purtaŭ âncŏ zeghea şi căcïula ţĕrrănéscă, fiindŭ adunaţĭ în pripă din recruţiĭ lipsiţĭ âncŏ de uniforma reglementarĕ.

Călăraşiĭ, ca la vre o 900 la numĕrŭ, eraŭ ceĭ din alŭ II-lé regimentŭ de muntenĭ din Gorjïu, Vâlcea, Argeşŭ şi Muscelŭ, comandaţĭ de colonelul Cernovodénu;

ceĭ din alŭ VIII-lé regimentŭ de plăieşĭ din ţinuturile Némţu, Bacău, Romanul şi Sucéva, sub ordinele locotenentuluĭ-colonelŭ Pereţŭ; şi âncŏ duoĕ scadróne şi jumĕtate din regimentul alŭ IX-lé de reserve, adunate cam de prin tóte judeţele şi întocmite sub comanda locotenentuluĭ-colonelŭ Stefanŭ Rosetti.

Artileria, compusă de treĭ bateriĭ cu câte şése tunurĭ de campaniă Krupp şi de o bateriă territorialĕ de patru tunurĭ maĭ micĭ, sistemă vechiă, avea dreptŭ comandanţĭ pe căpitaniĭ Calenderu şi Borănescu şi pe locotenentul Manolescu, puşĭ cu toţiĭ maĭ adesé sub direcţiunea şefuluĭ de statŭ-majorŭ alŭ corpuluĭ, locotenentul-colonelŭ Dumitrescu-Maĭcanŭ.

O companiă de geniŭ, o ambulanţă improvisată, o columnă de muniţiunĭ, întocmită din trăsurile artilerieĭ, trase de vite de rechisiţiune, completaŭ acestŭ micŭ corpŭ de armată, încredinţatŭ coloneluluĭ Slănicénu.

Arŭ fi de prisosŭ să maĭ pomenescŭ despre trenul de aprovisionare alŭ oştireĭ, cŏcĭ, pe câtŭ sciŭ, acéstă armată 'şĭ a creatŭ singură, cu bună tocmélă, pe orĭ unde a trecutŭ, mijlócele sale de existenţă, fŏră de a îngreuĭa câtuşĭ de puçinŭ sarcinele intendenţeĭ militare.

Totŭ cam aşa aŭ trăitŭ, prin aceléşĭ locurĭ, şi ostile românescĭ ale luĭ Popa-Fărcaşŭ, celŭ care, pe vremea luĭ Michaĭu Vitézul,

A urîtŭ biserica
Ş'a 'ncinsŭ săbióra;
Ş'a urîtŭ cĭocanele,
Ş'a 'ndrăgitŭ pistólele.
Lasă tóca netocată,
Plécă 'n răsboĭu să se bată! —

Dar pe atuncĭ acéstă sistemă de aprovisionare expeditivă, se chiăma, pe grosolana limbă bĕtrânéscă: *Plénŭ* şi *Pléşcă;* acumŭ i se acordă termenul onestŭ, legalŭ şi elegantŭ de *Rechisiţiune.*

Spunŭ gurile rele că Dorobanţiĭ şi Călăraşiĭ noştri maĭ făceaŭ pe icĭ pe colé şi câte unŭ puĭu de gĭolŭ cu gâscele şi cu purceiĭ de prin islazurĭ; dar eĭ sciaŭ îndată să se îndreptăţéscă, jurându-se că le aŭ cunnoscutŭ bine că sûnt păserĭ şi vite pripăşite de ale păgânilor de Turcĭ.

Eĭ! ce să le facĭ? Răsboĭul are şi elŭ o *politică* a luĭ!

Dar ĭertaţi-mĕ, domnilor; eŭ vĕ ţiŭ pe locŭ, dândŭ mereŭ têrcóle prin micele taĭne ale vieţeĭ ostăşescĭ, şi d-vóstre veţĭ fi nerăbdătorĭ de a sosi cu óstea nóstră la Rahova şi póte âncă si maĭ multŭ de a grăbi sterşitul acesteĭ destrămate vorbirĭ.

Iată-ne gata.... Plecămŭ chiarŭ acumŭ la Rahova.

Generalul Gurko, operândŭ cu oştile sale spre méḑăḑi, a luatŭ Vraţa la 28 octomvrie.

Elŭ voĭesce să înainteze cotre Orhania: dar îĭ pasă multŭ de a nu lăsa în spatele sĕŭ pe Turcĭ, stĕpânĭ în Rahova.

De aceĭa, elŭ cere ca oştile de la nordŭ ale coloneluluĭ Slănicénu să coprindă câtŭ maĭ în grabŭ întăririle de acolo, şi, spre a'ĭ înlesni împlinirea acesteĭ trebuinţe strategice, îĭ trămite, la 5 ale luneĭ, de pe malul Iskeruluĭ, din Mahaleta, o brigadă de Roşiorĭ românĭ,

comandată de colonelul Victorŭ Creţénu, avêndŭ dreptŭ capĭ de regimente pe locotenenţiĭ-coloneĭ Kiriţescu şi Alexandrescu; brigada e secundată de o bateriă călăreţă cu şése tunurĭ Krupp, sub ordinele căpitanuluĭ Epites, precum şi de unŭ regimentŭ de Ulanĭ ruşĭ, cu alte patru maĭ micĭ tunurĭ.

Tóte aceste trupe aŭ dreptŭ căpeteniă pe generalul baronŭ Meyendorff, adĭutantŭ alŭ împĕratuluĭ Alexandru.

Pe cândŭ acéstă divisiune de cavaleriă, în mare parte românéscă, sosesce în ḑioa de 6 noemvrie, pe la orele 2 dupĕ améḑĭ, la satul Bucoviţa, depărtatŭ cu vre o patru kilometri la sud-vestŭ de Rahova, totŭ corpul de oştire alŭ coloneluluĭ Slănicénu vine, în aceĭaşĭ ḑi, de poposesce séră la satul Selanoviţa, situatŭ cam la aceĭaşĭ distanţă, în partea sud-ostică a forturilor turcescĭ.

Pe dată se stabilesce comunicaţiunea între âmbele oştirĭ cooperătóre, prin regimentul alŭ II-lé de Călăraşĭ, care forméză unŭ lanţŭ între avanposturile de la Bucoviţa şi cele de la Selanoviţa. Totŭ atuncĭ, colonelul Slănicénu despică din oştile sale o mare parte din batalionul de Dorobanţĭ Mehedinţenĭ, comandată de maĭorul Mateescu şi 'lŭ trămite ca să întărescă divisiunea de cavaleria tăbĕrîtă despre apusŭ.

Închipuiţi-vĕ acumŭ, domnilor, că la centrul posiţiuneĭ, în paralelŭ cu Dunărea se înalţă culmea, în dosul căria e clădită Rahova; ĭar pe acea culme, care domină tótă împrejurimea, Turciĭ aŭ, la mijlocŭ, o cetătuiă de pămêntŭ cu întreite şanţurĭ şi cu întăriturĭ interióre;

5*

despre occidente este o altă cetăţuiă maĭ mică, unită prin şanţurĭ late séŭ căĭ acoperite cu cetăţuia cea mare; în partea despre rĕsăritŭ eĭ maĭ posede o tabiă séŭ redută simplĕ, precum şi deosebite valurĭ de apărare, ridicate în diferite direcţiunĭ pe acea muchiă, maĭ multŭ lungă decâtŭ lată.

În partea stîngă, délurile se întindŭ, scăpătândŭ din ce în ce maĭ multŭ pênĕ dincolo de satul Selanoviţa, unde a tăbĕrîtŭ óstea venită de la Ghighiŭ. Dar, între acelŭ mare satŭ şi muchĭa întărită maĭ este o pedică naturalĕ, destulŭ de primejdiósă, adică o văgăună séŭ mâncătură de pămêntŭ, în fundul căria se află cătunul Lescovĕţu, şi care rĕspunde d'a dreptulŭ în malul Dunăreĭ, ce acolo se încovóiă răpede spre méḑă-ḑi.

Dreptŭ în faça mucheĭ cu întăriturile, se destinde, în pĭeḑŭ oblu şi prelungitŭ, unŭ tĕrrâmŭ undulosŭ, ca o pênză sbêrcită de cute.

La apusŭ de acestŭ latŭ povêrnişŭ, care nu mĕsóră maĭ puçinŭ de vre o 7000 metri în lărgime, curge pêrîul Skitul, cu malurĭ rîpóse şi cu fundŭ mocirlosŭ; ĭar la unŭ kilometru de dînsul şerpuĭesce Ogostul, maĭ largŭ dar maĭ lesne de străbătutŭ, cŏcĭ malurile îĭ sûnt şeţe şi matca petrósă.

Satul Bucoviţa stă pe malul dreptŭ alŭ Skituluĭ, rezimatŭ de unŭ délŭ, care se prelungesce cu felurite undulaţiunĭ pênĕ la marginea Dunăriĭ. Aci, dreptŭ în façă cu gura Jiĭuluĭ, locul d'a stînga Skituluĭ este împodobitŭ cu o dumbravă, d'asupra căria se înalţă pe o muchiă, ruina unuĭ turnŭ anticŭ de clădire romană. De aci în josŭ, spre Rahova şi în susŭ, pênĕ

pe lûngă cetăţuia cea mică de pe créstă, se aşternŭ viile, care împresóră totŭ orăşelul.

Între ruina turnuluĭ romanŭ şi satul Bucoviţa există unŭ podŭ de pétră peste apa Skituluĭ, şi de acolo calea se abate spre méḑă-ḑi, trece prin vadŭ Ogostul, în faça cătunuluĭ românescŭ Hêrleţul şi se îndreptéză, d'a lungul unuĭ délŭ, ce domină lunca pădurósă şi mlăştinósă a Dunăriĭ, pênĕ la satul Cotuzluĭ, mergêndŭ în direcţiunea Palanceĭ şi a Vidinuluĭ.

Pré multe nume de locurĭ! îmĭ veţĭ ḑice póte..... Scusa mea este că n'amŭ spusŭ maĭ multe nume, decâtŭ voĭu fi silitŭ să povestescŭ fapte.

Înţelegerile între comandanţiĭ âmbelor divisiunĭ sunt astfelŭ luate ca a-duoa-ḑi, la 7 noemvrie, oştirea din flancul dreptŭ, cea despre Skitŭ şi Ogostŭ, să simuleze de diminéţa unŭ atacŭ asupra cetăţuieĭ celeĭ micĭ, pentru ca, în acéstă vreme, corpul din stînga, celŭ despre Selanoviţa, să pótă înăinta maĭ cu temeĭu în contra fortuluĭ principalŭ.

Într'adevĕrŭ, pe la 9 óre diminéţă, bateriile călăreţe de pe délurile Bucoviţeĭ începŭ a împroşca întăriturile turcescĭ; scadróne de Roşiorĭ se răsipescŭ prin tóte împrejmuirile ca să facă recunnóscerĭ, şi batalionul de Dorobanţĭ Mehedinţenĭ aştéptă ascunsŭ într'o vale, ca să 'ĭ vină şi luĭ rôndul de a ataca cetăţuia cea mică.

De partea cea-l-altă, colonelul Slănicénu a dispusŭ bateriile sale de duoĕ-ḑecĭ şi duoĕ de tunurĭ, la o distanţă ca de 2000 metri dreptŭ în frontul posiţiunilor turcescĭ

şi, maĭ nainte ca acéstă artileriă să se fi aşeḑatŭ în bateriă, Turciĭ salută recunnóscerea făcută de statul-majorŭ românescŭ, asvêrlindu'ĭ pe d'asupra capetelor maĭ multe obuzurĭ care, prin şueratul lor lungŭ şi ascuţitŭ, parŭ a vestì că meterezele turcescĭ aŭ să deé de muncă grea în acea ḑi, pe agresoriĭ lor.

Dar duoĕ-ḑecĭ şi duoĕ de gurĭ tunătóre ale nóstre din vale şi alte şése despre délul Bucoviţeĭ începŭ îndată a urla cu turbare, stropindŭ cu focŭ şi cu ferŭ muchĭa seméţă a inamiculuĭ.

În timpul acesta, batalionele pedestre, dispuse în ordine de bătaiă, înaintéză pe délurile din flancul stîngŭ alŭ Turcilor. Comandantul, rechiămândŭ în sufletele încordate ale ostaşilor faptele de gloriă, sĕvêrşite totŭ în aceste locurĭ de străbuniĭ lor, cu 275 annĭ maĭ nainte, a regulatŭ rôndul trupelor, alegêndŭ batalionul de Muscelŭ ca să formeze avanguardia şi să mérgă celŭ d'ântêĭu la atacŭ.

În mijlocul strigătelor de *Trăiască România!* repeţite de tótă oştirea, maĭorul Gĭurescu îşĭ înalţă veselŭ sabia în susŭ, mulţumindŭ cu entusiasmŭ coloneluluĭ că a deferitŭ luĭ şi Muscelenilor sĕĭ, acéstă onóre.

În acelaşŭ momentŭ o bombă de ale inamiculuĭ vine posomorîtă, să se îngrópe în pămêntŭ, aprópe de dînsul. Ceĭ de façă încreţescŭ sprîncéna, ca la unŭ semnŭ rĕŭ. Elŭ ânsĕ: «De este să morŭ astăḑĭ, — ḑice — sunt «încredinţatŭ că patria va purta grijă de soçia şi de treĭ «copilaşĭ aĭ meĭ!» şi se pornesce ĭute, cu pasŭ hotărîtŭ, elŭ maĭ ântêĭu, în fruntea batalionuluĭ sĕŭ.

Îndată dupĕ dînsul âmblă, nu maĭ puçinŭ determinată, companía din alŭ VI-lé regimentŭ de Bucuresceni. Iar preste tótă acéstă sprintenă avanguardiă, căpeteniă este maĭorul Iene.

Cele-l-alte trupe vinŭ cu patru sute de paşĭ maĭ în urmă. Locotenentul-colonelŭ Măldărescu comandă reserva.

Cu mersŭ răpide străbatŭ Dorobanţiĭ délurile pênĕ la valea surpată de la Lescovĕţŭ şi, scoborându o numaĭ într'o clipă, eĭ se grăbescŭ a o sui de partea cea-l-altă, acăţându-se pe alocuré şi cu mânile de scorburile eĭ, ca să ajungă maĭ curêndŭ pe culme şi să deé peptŭ cu inamicul.

Acolo, micele grupe de tiraliorĭ, ca o spuză de norişorĭ, se desprindŭ îndată din puhoĭul celŭ îndesatŭ alŭ columnelor înglotate; ele se rĕslăţescŭ pe totŭ plaĭul delurosŭ, ochindŭ cu focurĭ răsipite pe Turciĭ dintr'o mică tabĕră, ce sta dincócĭ de reduta orientalĕ, cŏtre care aĭ noştri tindŭ maĭ cu sémă, de o cam dată.

Abĭé eĭ se arată pe celŭ maĭ de susŭ povêrnişŭ alŭ cresteĭ, şi Turciĭ din tabĕră o rupŭ la fugă, ca să se retragă şi dînşiĭ în redută.

Dar Dorobanţiĭ noştri, atraşĭ ca de magnetul răsboireĭ în urmărirea fugarilor, nu întârḑiă a se răpeḑì asupra tabieĭ, şi avêntul lor este aşa de semeţŭ, aşa de hotărîtŭ, aşa de îndemânaticŭ încâtŭ Turciĭ, dupĕ o luptă de o oră şi jumĕtate, şi de astă dată nu se maĭ socotescŭ sigurĭ din dosul unuĭ simplu rôndŭ de şanţurĭ. Ceĭ maĭ mulţĭ alérgă să se închidă în cetăţuia principalĕ, de unde le

vine maĭ lesne a trage într'aĭ noştri, pe d'asupra unuĭ întreitŭ şirŭ de metereze.

Pe la 3 ore dupĕ amédĭ, luptătoriĭ românĭ coprinsese reduta din stînga, şi acumŭ dintr'însa eĭ cată a slăbi puterile Nizamilor, concentraţĭ în fortul de căpeteniă.

Cam pe la aceĭaşĭ oră, o parte din batalionul de Mehedinţĭ de la flancul dreptŭ, ocrotită de focurile artileriei călăreţe, care se apropiase ca de 1400 metri de fortul celŭ micŭ, esse din ascundĕtórea sa, trece prin viile ce o despartŭ de acelŭ fortŭ şi încércă cu vigóre a'lŭ ataca; dar, la cele d'ântêĭ împuşcăturĭ, comandantul Mateescu cade rănitŭ de unŭ glonţŭ ce'lŭ atinge în genuchĭu.

Acéstă nenorocire adduce unŭ momentŭ de înduoĭélă, de care Turciĭ profită spre a'şĭ înteţi focurile şi companiile românescĭ, lipsite de şeful lor, se retragŭ în viĭ, urmândŭ a zădări prin împuşcăturĭ, pe apărătoriĭ cetăţuieĭ de la margine.

Dar, de cea-l-altă parte, spre rĕsăritŭ, lupta se încleştase acumŭ crâncenă şi stăruitóre!

Dorobanţiĭ din avanguardiă, care fusese mereŭ întăriţĭ cu companiĭ próspete din reserve, essŭ de pretutindenĭ din şanţurĭ, din dosul valurilor şi alŭ întăriturilor turcescĭ, pe care eĭ 'şi le însuşise prin vitejia lor, şi cată a se apropia pênĕ la 100, pênĕ la 60 şi pênĕ la 40 de paşĭ de fortul celŭ mare, de pe ale căruĭ bastióne glónţele răpăĭescŭ maĭ îndesate de cum sûnt ómeniĭ noştri înglotaţĭ.

Décă unŭ minunatŭ instinctŭ de apărare n'arŭ povĕţui pe ostaşiĭ noştri ca să înşele glónţele inamicilor, prin măiestrita lor răsipire, prin ĭuţéla lor în mişcărĭ, prin iniţiativa sprintenă şi inteligentĕ a fiă-căruĭa din eĭ în parte, negreşitŭ că amŭ fi avutŭ pretutindenĭ, în faça păreţilor ucigĕtorĭ aĭ tăbiilor turcescĭ, perderĭ cu multŭ maĭ însemnate decâtŭ cele ce a încercatŭ armata românéscă.

Chiarŭ în acestŭ atacŭ alŭ întăririlor de la Rahova, — atacŭ în care nouĕ ore d'a rôndul, nebĕuţĭ, nemâncaţĭ, de diminéţa şi pênĕ în nópte, maĭ toţĭ Dorobanţiĭ celor patru batalióne aŭ secatŭ gentele lor de întréga provisiune de cartuşe, trăgêndŭ cu o nespusă învĭerşunare, şi maĭ adesé de pe câmpŭ netedŭ, în contra viclenilor Nizamĭ, acoperiţĭ cu nerăsbătutele lor brazde de pămêntŭ, — chiarŭ în acéstă ḑi de luptă, adevĕratŭ vitejéscă, s'a pututŭ constata cu mirare că morţiĭ şi răniţiĭ aŭ fostŭ maĭ numeroşĭ la împresuraţĭ decâtŭ la împresurătorĭ.

Şi cu tóte acesté, viscolul de bătăliă încinsese cu nesăţiósă furiă pe toţĭ d'a rôndul, în şirurile românescĭ.

Dorobanţiĭ de Muscelŭ şi de Ilfovŭ, puşcărindŭ şi puşcăriţĭ fŏră pregetŭ, despre unghĭul bastionuluĭ apusanŭ; ĭar ceĭ din judeţele înfrăţite ale Milcovuluĭ, — Putna şi Rômnicul, — trăgêndŭ mereŭ în contra unuĭ parapetŭ maĭ meridionalŭ, care şi elŭ le stirbesce rôndurile, forméză împreună, pe laturea stîngă a fortuluĭ, unŭ largŭ semicercŭ de arme, ce scapără şi scînteĭéză fŏră de încetare. Com-

paniile de Dorobanţĭ din Mehedinţĭ şi Sucéva le înlesnescŭ schimburile, ca trupe de sprijinire.

Toţĭ susţinŭ lupta cu o înfocată întărîtare, ce nu'ĭ face totuşĭ a se abate întru nimicŭ de la regulata îndeplinire a mişcărilor tactice.

Armaţĭ maĭ toţĭ cu pusce de sistemă Krynka, recruţiĭ noştri, cari aŭ venitŭ în mare parte la răsboĭu cu mintenele şi cu sucmanele lor ţĕrrănescĭ, cutéză a păşi fŏră sfiélă sub bătaĭa cu multŭ maĭ lungă şi maĭ sigură a ţevilor Martini, mânuite de Nizamĭ; fŏră de şovăirĭ, fŏră de înspăĭmêntare, îndemânaticĭ şi inimoşĭ, ca şi cândŭ arŭ fi vechĭ oştenĭ încercaţĭ, eĭ înaintéză şi se napoĭescŭ în regulă, de pre semnalurile date, şi numaĭ fiorul vĕrsatŭ în trupŭ de plumbul ucigaşŭ, silesce pe câte unul a'şĭ părăsi cu durere datoriile sale ostăşescĭ.

Aĭ ḑice, vĕḑêndŭ cu câtă precisiune, cu câtă hotărîre se alternă şi se împrospetéză mereŭ liniile împrăştiate şi tare primejduite ale tiraliorilor, că eĭ îşĭ facŭ deprinderile lor militare pe câmpul de manevre, cu acea deosebire numaĭ, că toţĭ simtŭ cum-că ochĭul ce'ĭ trece acumŭ în revistă şi le pândesce greşelile este chiarŭ clipirea încruntată a morţiĭ, ĭar rĕsplata ce'ĭ aştéptă e viéţa, e onórea, e libertatea, e gloria!

Maĭorul Gĭurescu, îndemnândŭ pe soldaţiĭ sĕĭ, chiarŭ pe liniele cele maĭ înaintate ale tiraliorilor cade, celŭ d'ântêĭu dintre şefĭ, lovitŭ dreptŭ în frunte de unŭ glonţŭ, şi încunună viéţa sa de vrednicŭ ostaşŭ cu o mórte de eroŭ.

Călcândŭ pe urmele luĭ, maĭorul Iene, nerăbdătorŭ

de a vedé cu ochiĭ décă lovescŭ dreptŭ la ţintă focurile ce companiile sale îndreptéză asupra duşmanilor, din dosul unuĭ valŭ de pămêntŭ, transformatŭ în pripă de soldaţiĭ sĕĭ, vitézul bacaónŭ maĭorŭ Iene sare în piciĭóre d'asupra parapetuluĭ, expuindu'şĭ nesocotitŭ viéţa sa. Unŭ sergentŭ, speriatŭ de aşa cutezare, îlŭ trage răpede în şanţŭ; dar elŭ se întórce îndată la postul sĕŭ de observare, de unde la momentŭ şi cade, străpunsŭ d'a curmeḑişul în peptŭ şi în umĕrŭ de unŭ glonţŭ ucigĕtorŭ.—«Înainte, copiĭ! Daţĭ de totŭ!» şoptesce elŭ rĕsturnatŭ în sânge şi proptitŭ pe sergentul ce'lŭ susţine, rostindŭ âncŏ la césul morţiĭ, mêndrul vĭersŭ de răsboire alŭ străbunilor noştri.

Locotenenţiĭ Nic. Radovicĭ şi Pav. Bordénu cadŭ şi eĭ morţĭ la posturile lor, de-a-rôndul cu vre o sută de voĭnicĭ soldaţĭ.

Dar altora, maĭ numeroşĭ, sórtea răsboĭuluĭ se mulţumesce a le rĕsplăti bărbăţia lor numaĭ cu rănĭ.

Sublocotenentul Spiroĭu, cu sângele curgêndu'ĭ şiróĭe pe obrazŭ, îşĭ păstréză pênĕ la sfêrşitŭ locul sĕŭ în rôndurile columneĭ.

Locotenentul colonelŭ Măldărescu, luândŭ comanda întregeĭ liniĭ de atacŭ, dupĕ mórtea maĭorilor Iene şi Gĭurescu, îşĭ simte de o dată slăbindŭ sub dînsul amêndouĕ piciĭórele, pĕtrunse fŏră de veste de unŭ glonţŭ. Lungitŭ în patul pe care îlŭ ducŭ la ambulanţă, elŭ trece pe dinainté coloneluluĭ Slănicénu, opresce pe brancardierĭ şi, pe cândŭ face şefuluĭ raportŭ despre ceĭa ce se petrece în fruntea bătăiĭ, unŭ altŭ glonţŭ

şuerândŭ pe lûngă dînşiĭ, se înfige în stinghia de lemnŭ a patuluĭ. Dar acumŭ nimenĭ nu se maĭ tulbură de asemené mĕrunţişurĭ.

Maĭorul Burilénu şi căpitanul Chivu, pe cândŭ comandaŭ călare batalióne, simtŭ caiĭ ucişĭ sub dînşiĭ şi îşĭ urméză funcţiunile pe josŭ.

Unul dupĕ altul, aŭ dispărutŭ din vederea oştilor, — morţĭ, răniţĭ séŭ rĕmaşĭ pe josŭ — maĭ toţĭ şefiĭ de brigade şi de batalióne.

Trupele ânsĕ tragŭ mereŭ cu îndêrjită mâniă asupra parapetelor, ce le ascundŭ pe duşmanĭ. Precum zmeiĭ din poveştĭ, vitejiĭ noştri *Curcanĭ se batŭ* amarnicŭ *cu pămêntul.*

Ca să sprijine maĭ tare o luptă aşa de puçinŭ dréptă şi nepotrivită pentru pedestrimea nóstră, comandantul ordonă ca duoĕ din bateriile de tunurĭ, ce lucréză în frontul posiţiunilor turcescĭ, să fiă suite în grabă pe muchĭa déluluĭ, spre a isbi şi din lature fortul principalŭ. Învingêndŭ atuncĭ tóte greutăţile suişuluĭ, tunurile căpitanilor Calenderu şi Borănescu isbutescŭ a se aşeḑa în dosul trupelor luptătóre, pe nisce valurĭ părăsite de inamicŭ, şi de acolo începŭ a fulgera cetăţuia.

Dar Turciĭ nu pregetă de a le rĕspunde, vătămândŭ câţĭ-va ómenĭ şi caĭ din artileria nóstră.

Câtŭ de ĭuţĭ şi de stăruitóre sunt împroşcăturile agresorilor, care de sigurŭ nu cadŭ tóte în secŭ, ele totuşĭ nu facŭ a scădé în modŭ simţitorŭ, îndĕrĕtnicia cu care se apără inamicul.

Prin vêrtejurile de fumŭ ale aprigeĭ puşcărirĭ, se

zăresce comandantul Turcilor, unŭ miralaĭu călare pe unŭ calŭ albŭ, alergêndŭ de la unŭ fortŭ la celŭ-l-altŭ, mutândŭ mereŭ din locŭ cele treĭ tunurĭ, cu care elŭ întreţine focul pe punctele cele maĭ primejduite, îndemnândŭ, îmboldindŭ pe aĭ sĕĭ cu o deosebită energiă.

Într'unŭ momentŭ, aĭ noştri îlŭ credŭ mortŭ, cŏcĭ îlŭ vĕdŭ cufundându-se de o data; dar pe semne, numaĭ calul luĭ celŭ albŭ a fostŭ rănitŭ; cŏcĭ resistenţa forturilor urméză cu aceĭaşĭ învĭerşunare.

— «Încerca-se-va acumŭ unŭ asaltŭ generalŭ în contra fortuluĭ celuĭ mare?

«Sûnt treĭ rôndurĭ de şanţurĭ şi fiă-care din ele ne póte costà totŭ atâţĭ ómenĭ câţĭ aŭ peritŭ, — maĭ adesé fŏră de vre o ispravă hotărîtóre, — dinainté redutelor de la Griviţa.

— «Cuteza-va să sacrifice fŏră cruţare pe toţĭ ceĭ treĭ miĭ de Dorobanţĭ, ce 'ĭ aŭ fostŭ încredinţaţĭ?

«Şi apoĭ este óre convinsŭ că va obţine unŭ succesŭ deplinŭ, acumŭ cândŭ ora e târḑiă, trupele ostenite, retragerea primejduită prin rovinele de la Lescovĕţŭ; cândŭ muniţiunile începŭ a lipsi, ĭar prenouirea lor este cu neputinţă, de óre-ce columna de muniţiunĭ a fostŭ împedecată la trecerea eĭ printr'unŭ satŭ părăsitŭ de Turcĭ, căruĭa Bulgariĭ îĭ dase focŭ.

— «De pre bastiónele şi de pre curtinele fortuluĭ lor şi cu armele lor perfecţionate, fiă-care puşcaşŭ turcŭ póte secerà cu înlesnire, la unŭ asaltŭ, celŭ puçinŭ cincĭ, şése agresorĭ, şi în amênduoĕ forturile de la Rahova potŭ fi ca la vre o 2000 de Nizamĭ, cari, de cândŭ aŭ slăbitŭ

focurile în contra cetăţuieĭ de la flancul dreptŭ, parŭ a se fi grămăditŭ cu toţiĭ pe parapetele celeĭ centrale.

«Ânsĕ, patru miĭ de Nizamĭ, în redutele de la Gorni-Dubnik aŭ doborîtŭ în şanţurile lor peste 12,000 soldaţĭ ruşĭ din guardia imperialĕ, maĭ nainte ca ceĭ-l-alţĭ 28,000 ce maĭ rĕmâneaŭ generaluluĭ Gurko, să fi pututŭ pĕtrunde în interiorul reduteĭ. *) Şi aci, abĭé décă arŭ fi câte duoĭ de aĭ noştri de datŭ în pradă fiă-căria din ţevile ce'ĭ pândescŭ de pe crestele fortuluĭ.....

— «Ierta-mĕ-va vre o dată consciinţa;.... ĭerta-mĕ-va părintele oştireĭ şi alŭ poporuluĭ românescŭ, Domnitorul nostru, carele a recomandatŭ să se cruţe viéţa ómenilor;...... ĭerta-mĕ-va chiarŭ deşérta şi multŭ-înduiósa fală a unuĭ succesŭ atâtŭ de scumpŭ dobênditŭ,..... pentru o faptă aşa de cutezătóre,..... aşa de nesocotită?» —

Asemené gêndurĭ turburaŭ negreşitŭ pe comandantul ósteĭ românescĭ, pe cândŭ elŭ, rĕmasŭ aprópe sin-

---

*) Oştile rusescĭ care, la 12 octomvrie, aŭ atacatŭ fortul de pămêntŭ şi duoĕ micĭ redute de la Gorni-Dubnik, în care se aflaŭ ca la 4,000 turcĭ cu 4 tunurĭ, eraŭ compuse de 36 batalióne pedestrime din guardia imperialĕ, 27 scadróne de cavaleriă şi 112 tunurĭ. Unŭ altŭ corpŭ de 33 scadróne, printre care se numĕrà şi cavaleria de Roşiorĭ şi Călăraşĭ românĭ, cu 7 batalióne de pedestrime şi 3 tunurĭ, operà în acelaşŭ timpŭ o diversiune asupra întăririlor învecinate de la Dolni-Dubnik, pentru ca garnizóna turcéscă de aci să nu mérgă în ajutorul celeĭ din Gorni-Dubnik. Cu tóte acesté, Ruşiĭ n'aŭ luatŭ cu asaltŭ în acea ḑi, perḑêndŭ 4,000 morţĭ şi 8,000 rănіţĭ, decâtŭ redutele cele micĭ; ĭar cŏtre séră, garnizóna din fortŭ s'a predatŭ de sineşĭ, simţindu-se înconjurată de o armată ce se urcà âncŏ la numĕrul considerabilŭ de 28,000 ómenĭ.

gurŭ spre a dirige mişcările columnelor de atacŭ, îşĭ alesese locŭ pentru sine şi pentru statul sĕŭ majorŭ, dreptŭ în mijlocul luptătorilor, în zona cea maĭ periculósă a glónţelor.

Şi 'ntr'adevĕrŭ, alăturĭ cu şeful, locotenentul-colonelŭ Rosetti priimesce în mantela ce era închiăiată pe dînsul, unŭ glonţŭ care 'ĭ găuresce numaĭ haĭna. Altŭ glonţŭ turcescŭ, maĭ grosolanŭ în glumele sale, vine să deé în trécĕtŭ o sărutare pe buza tênĕruluĭ sub-locotenentŭ Ghica, nepotŭ alŭ vredniculuĭ Domnŭ moldovénŭ Grigorie-Vodă Ghica; dar junele voĭnicŭ scuĭpă josŭ duoĭ dinţĭ din gură şi, fĕră chiarŭ a descăleca, îşĭ urméză serviciul sĕŭ de ordonanţă, cu batista la buze.

Apoĭ locotenentul-colonelŭ Dimitrescu, şeful de statŭ-majorŭ, voindŭ să încalece ca să mérgă să îndrepteze direcţiunea tunurilor la una din cele duoĕ bateriĭ ce, în cursul bătălieĭ, se transportase d'asupra plaĭuluĭ, Dimitrescu este silitŭ să se ducă pe josŭ, cĕcĭ calul sĕŭ cade rănitŭ, tocmaĭ cândŭ elŭ îşĭ pusese picĭorul în scară.

Ordonanţele pornite de la posturile de Roşiorĭ şi de la bateriile călăreţe din flancul dreptŭ, abĭé cutéză a pĕtrunde sub grindina de projectile, în mijlocul căria se vede mişcându-se mica escortă a şefuluĭ, ce însuşĭ conduce luptă; ĭar Călăraşiĭ cari pórtă ordinele sale scrise pe la diferitele puncturĭ ale câmpuluĭ de bătaiă, sunt, chiarŭ de la plecare, expuşĭ a culege în sînŭ vre unŭ glonţŭ popritorŭ.

De aceĭa, unul dintr'înşiĭ căruĭa, la unŭ momentŭ de gróznică înteţire a focurilor turcescĭ, colonelul îĭ im-

pune strașnicŭ ca nu cum-va să pață ceva în cale, descalecă în pripă, îșĭ face treĭ crucĭ și plécă fugindŭ d'a-bușelé ca unŭ dihorŭ, pitulându-se astfelŭ pe sub vîjiitul puscelor inamice. Totŭ astfelŭ se 'ntórce elŭ ĭute cu sarcina'ĭ îndeplinită; dar rĕsuflarea i s'a opritŭ în peptŭ și, cădêndŭ josŭ de obosélă, elŭ numaĭ cu mâna póte să arate rĕspunsul, ascunsŭ sub curéoa de la brêŭ.

Dar, ce să maĭ spuĭu, domnilor! Tótă óstea stă acumŭ sub plóĭa glónțelor. Uĭtase toțĭ primejdia și nu maĭ sciaŭ a'șĭ da séma despre dînsa; li se părea dóră sbêrnîitŭ supĕrătorŭ de trîntorĭ, șueratul plumbuluĭ, ce cădea de tóte părțile în jurul lor. Nicĭ maĭ căta vre unul în susŭ ca să védă unde are să plesnéscă în seninŭ șrapnelele fumegóse cu grindină omorîtóre și unde se vorŭ maĭ sparge obuzurile, făcêndŭ prósčă împrejurul lor.

Priveghindŭ lupta chiarŭ din sînul eĭ,»—îmĭ spunea unŭ amicŭ, de soĭul sĕŭ și pênĕ în ajunul răsboĭuluĭ simplu *cĭocoĭu particularnicŭ,* cum dicŭ civililor soldațiĭ noștri, dar carele călare și cu condeĭul în mână a servitŭ acolo neîntreruptŭ ca ofiçerŭ de ordonanță,—«ajunsesemŭ «cu toțiĭ să ne deprindemŭ destulŭ de binișorŭ cu acelŭ «poznașŭ concertŭ de fluerăturĭ mêrșave și de pocnete «uluitóre; și cu tóte că nu mĕ daŭ de felŭ dreptŭ unŭ «vitézŭ, așa tare mĕ serbedisemŭ de acea tócă îndrăcită, «încâtŭ mĕ potŭ jurà că amŭ statŭ tótă dioa în mijlocul «focurilor, nu cu inima, ci cu çigareta în dințĭ. Fumul «îmĭ ținea de fóme, de frigŭ și de frică. De atuncĭ m'amŭ «și pututŭ încredința că la omŭ se tocesce în răbdărĭ «chiarŭ și simțul de propriă conservare, cândŭ, pe câm-

«pul de bătăliă, vede mereŭ mórtea rĕsgâĭată trăgêndu'şĭ «fŏră milă danţul prin vecinĭ.»

Déca asemené simţirĭ încércă, domnilor, sub bătaĭa glónţelor, ceĭ cari nu ţinŭ în mânĭ arma rĕsbunătóre, apoĭ lesne se înţelege cu ce ĭuţélă şi cu ce îndêrjire le vine a se întrece la rĕspunsurĭ, celor cari aŭ cu ce rĕspunde. De aceĭa, schimbul de focurĭ a statŭ, în acea ḑi, mereŭ viŭ, întărîtatŭ, arţăgosŭ, cumplitŭ pe plaĭurile Rahoveĭ; puşcaşĭ şi tunarĭ, de o parte ca şi de alta, aŭ trasŭ neîncetatŭ, aŭ trasŭ fŏră cruţare. Voiniciĭ cu sufletele aprinse, cu vinele încleştate în luptă, *aŭ datŭ pe mórte, aŭ datŭ de totŭ!*

Bateriile din tóte părţile aŭ mugitŭ fŏră încetare tótă ḑioa, însoçite mereŭ de puşcărirea, cândŭ pripită, cândŭ maĭ rară, a focurilor de tiraliorĭ.

Acestŭ sgomotŭ infernalŭ se aude acumŭ de vre o şépte ore, viindŭ fŏră curmare de pe crésta şi de pe povêrnişul meridionalŭ alŭ délurilor Rahoveĭ. Dunărea îĭ pórtă rĕsunetul pênĕ departe, departe la Celeĭu şi la Măgurele. Dar dincolo peste rîŭ, elŭ deşteptă şi glasul tunurilor românescĭ din Bechetŭ, care începŭ a'şĭ asvêrli şi ele bombele în oraşul năpustitŭ alŭ Rahoveĭ şi chiarŭ pe d'asupra luĭ, pe culmele cele coprinse de oştile răsboitóre.

La Rahova, în adevĕrŭ, locuitoriĭ bulgarĭ, pitiţĭ prin casele lor, aştéptă cu temere resulatul acesteĭ lupte prelungite, cutezândŭ abĭé să întrebe despre cele ce se petreceaŭ d'asupra capuluĭ lor, pe RoşioriĭI şi pe Călăraşiĭ, ce din cândŭ în cândŭ se trămitŭ de ceĭa parte, spre a

vedé déca nu cum-va malul opusŭ arŭ puté fi de unŭ sprijinŭ maĭ folositorŭ.

Din nenorocire, câte-va deşerte loviri în oraşŭ şi pe câmpŭ fură singurul ajutorŭ ce venì în acea ḑi de dincolo de Dunăre, şi negreşitŭ că multŭ maĭ de lipsă arŭ fi fostŭ companiilor care atacase fortul despre apusŭ, o întărire de vre o treĭ patru sute de miliţienĭ ce se aşteptaŭ să fiă trămişĭ la gura Skituluĭ, sub conducerea maĭoruluĭ Obedénu.

Astfelŭ ânsĕ cum se petrecuse întrégă ḑioa, în frămêntările uneĭ lupte obstinate, fŏră de succesŭ definitivŭ pentru nicĭ una din părţĭ, numaĭ viindŭ nóptea, se putură potoli cu încetul focurile. Întunericul singurŭ putu face pe toţĭ să'şĭ adducă aminte că orĭ ce luptă trebuiă să aĭbă unŭ sfêrşitŭ. Atuncĭ, pentru ântêiaşĭ dată, resimţiră toţĭ ostenéla uneĭ ḑile fŏră de susţinere materialĕ.

Datoriile cŏtre morţĭ şi răniţĭ fură ânsĕ îndeplinite, maĭ nainte de a intra oştirea în posiţiunile sale de nópte.

Cândŭ merseră să ridice cadavrul luĭ Gĭurescu, alăturĭ cu dînsul zăcea cânele sĕŭ, care'lŭ însoçise pretutindenĭ. Bĭetul animalŭ, vĕḑêndŭ pe stĕpânul sĕŭ căḑutŭ cu faça sângerată, se apropiase de dînsul ca să'ĭ stérgă sângele cu limba, dar îndată unŭ altŭ glonţŭ ucise totŭ acolo şi pe credincĭosul *câne alŭ soldatuluĭ*.

Maĭ este óre trebuinţă, dupĕ tóte amĕnuntele ce v'amŭ presentatŭ asupra acesteĭ eroice dar nehotărîtóre lupte, să vĕ descriŭ sub ce triste şi descurăgĭătóre impresiunĭ s'a petrecutŭ nóptea următóre?

Oştile, sleite de puterĭ prin acea încordare, neîndestulată în cursul uneĭ ḑile întregĭ, aveaŭ mare nevoiă de odihnă, de întremare, de munițiunĭ. Tóte acesté li se deteră, atâtŭ în avanposturile de d'asupra Lescovĕțuluĭ, câtŭ şi în tabĕra principalĕ de la Selanovița.

Asemenĭ şi brigada de cavaleriă, ținută tótă ḑioa în aspră şi activă veghiăre, se retrase în bivoacurile sale de la Bucovița.

A duoa-ḑi, la 8 noemvrie, nu se făcură alte mişcărĭ decâtŭ óre-care recunnóscerĭ din colo de Ogostŭ, executate de cŏtre unŭ scadronŭ de Roşiorĭ, care captură câte-va carre de provisiunĭ, destinate oştilor turcescĭ din Rahova.

Ni se asigură că, în partea despre rĕsăritŭ, unde locul e închisŭ şi maĭ puçinŭ expusŭ la vênturile de pe Dunăre, céța cea maĭ désă a domnitŭ tótă ḑioa, astfelŭ încâtŭ, şi voindŭ, arŭ fi fostŭ peste putință pedestrimeĭ să maĭ încerce odată atacul din ajunŭ.

Târḑiŭ cŏtre séră s'a maĭ limpeḑitŭ atmosfera. Atuncĭ garnizóna din forturĭ a pututŭ vedé oştile despre Lescovĕțŭ şi Selanovița, rônduite astfelŭ încâtŭ ea bănuì negreşitŭ că aŭ de gêndŭ a se strămuta şi dînsele pe malurile Skituluĭ şi Ogostuluĭ, spre a'ĭ tăia orĭ ce retragere in direcțiunea Arceruluĭ, Lomuluĭ şi Vidinuluĭ.

E probabilŭ că sub impresiunea uneĭ asemené temerĭ, aŭ luatŭ Turciĭ hotărîrea de a părăsi ĭute, pe furişŭ şi în întunericul nopțiĭ, posițiunile lor.

Despre acéstă decisiune ânsĕ n'a resuflatŭ altă scire decâtŭ informațiunea ce aŭ datŭ generaluluĭ Meyendorff

posturile de Călăraşĭ, cum-că o mică cétă de tunarĭ se coborìse cŏtre séră, călărĭ, din forturĭ ca să cerceteze mişcările împresurătorilor, şi apoĭ âncŏ scirea ce priimì totŭ cŏtre séră, de la unŭ bulgarŭ, colonelul Slănicénu, că Turciĭ aŭ trămisŭ unŭ agă în Rahova ca să le adune câte-va carre pentru răniţĭ.

Bănuĭala despre o fugă nocturnă îndemnă pe generalul rusŭ a ordona să se dispună posturĭ de călăreţĭ şi de pedestrime în diferitele puncturĭ practicabile ale Skituluĭ şi Ogostuluĭ; ĭar pe colonelul românŭ ìlŭ povăţui a pregăti unŭ despărţĕmêntŭ de oştire pedéstră şi de tunurĭ, care la casŭ de trebuinţă, să mérgă a întări trupele de la Skitŭ.

Înţelepte eraŭ aceste prevederĭ şi bune aceste pregătirĭ; dar nimenĭ nu s'a pututŭ gêndi că Turcilor le va veni unŭ ajutorŭ, pe care nu este datŭ nicĭ celor maĭ dibacĭ strategicĭ a'lŭ răsipi.

Acestŭ ajutorŭ, domnilor, a fostŭ céţa, o adevĕrată céţă de noemvrie pe Dunăre, o céţă de acelé care ţinŭ une-orĭ vapórele câte treĭ şi patru ḑile pironite la câte unŭ malŭ fŏră de adĕpostŭ.

Mahometŭ a avutŭ de astă dată trecere la vechĭul ḑeŭ alŭ Dacilor, la unchĭaşul Danubiŭ, carele, posomorîtŭ şi ponivosŭ, 'şĭ a înfăşuratŭ totŭ culcuşul într'o pîclă îndesată.

Profitândŭ cu dibăcia desperăreĭ de acéstă favóre a ḑeilor păgânescĭ, Turciĭ aŭ începutŭ, pe la mijlocul nopţiĭ, să tragă focurĭ rarĭ de pre bastiónele lor din stînga şi din faţă, ca să atragă atenţiunea maĭ cu sémă

în acele părţĭ; în vremea acésta, glóta lor, sciindŭ bine că nu va găsi liberŭ podul de pe Skitŭ, unde strejuĭa batalionul Dorobanţilor mehedinţenĭ, comandatŭ acumŭ de căpitanul Merişescu, glóta,— ḑicŭ, — alese pe tăcute unŭ locŭ pe Skitŭ, cu multŭ maĭ josŭ de podŭ, şi, fiindŭ-că malurile rîurilor sunt pe acolo nalte şi drepte ca păreţiĭ unuĭ şanţŭ, adûncŭ de douĭ şi treĭ metri şi largŭ ca de ḑece pênĕ la duoĭ-spre-ḑece metri, ĭar fundul gârli e noroĭosŭ şi cu greŭ practicabilŭ, eĭ aruncară cu grabŭ în apă, sacĭ, saltele, corturĭ, bagagie, totŭ ce găsiră şi addusese cu dînşiĭ, spre a'şĭ face astfelŭ o trecĕtóre. Pe acelŭ móle şi tăcutŭ zăgazŭ se strecurară binişorŭ şi fŏră sgomotŭ, ceĭ maĭ mulţĭ soldaţĭ validĭ aĭ garnizóneĭ, luândŭ cu sine, despuĭate de orĭ-ce greutăţĭ accesoriĭ, cele douĕ séŭ treĭ tunurĭ, care le servise de apărare în cetăţuĭ.

E probabilŭ că acéstă fugă, aşa bine secundată de opăcirile atmosfereĭ, se şi operase în mare parte, cândŭ, pe la treĭ ore din nópte, o despărţire din garnizóna turcéscă, rĕmasă în urmă spre a ocroti carrele cu bagagie, cu muniţiunĭ, cu răniţĭ şi chiarŭ chesónele tunurilor, se presentă la podŭ, cercândŭ a'şĭ face trecere, prin rĕsbaterea companiilor nóstre de Dorobanţĭ.

Acesté ânsĕ sciŭ a li se împotrivi cu bărbăţiă; o luptă de vre o treĭ ore se încinge acolo, pe întunericul nopţiĭ şi alŭ ceţeĭ, împuşcândŭ uniĭ într'alţiĭ, maĭ multŭ de pre auḑŭ decâtŭ pe ochite.

Totuşĭ, podul rĕmase închisŭ fugarilor turcĭ, pe

cari'ĭ popresce în locŭ păretele viŭ formatŭ de Dorobanţiĭ noştri.

Pe Roşiorĭ îĭ vestesce despre acéstă luptă puşcărirea ce se aude în depărtare, precum şi tropotele uneĭ cete de caĭ aĭ Ulanilor ruşĭ de la strejile înaintate, cari, speriindu-se în întunericŭ de primele detunăturĭ, îşĭ rupsese căpestrele şi sosescŭ în fuga mare pênĕ în bivoacul românescŭ. Dar negura este aşa de orbitóre încâtŭ călărimeĭ nóstre îĭ stă preste putinţă de a se cerca măcarŭ să apuce înainte pe drumul celŭ ângustŭ şi brăzdatŭ cu făgaşe şi cu gloadurĭ, ce şerpuĭesce pe malul rîposŭ alŭ Skituluĭ.

Abĭé pe la 5 ore diminéţa, bateria călăreţilor, însoçită de treĭ scadróne, isbutesce a se aşeḑa pe sprîncéna déluluĭ din faça poduluĭ, ca să ajute prin focurile sale, îndelungata şi vitejésca apărare a pedestrimeĭ. Curêndŭ dupĕ aceĭa, o parte din Roşiorĭ, făcêndu 'şĭ locŭ prin céţa alburiă, năvălesce cu ĭuţélă asupra Turcilor înglotaţĭ şi, nimicindŭ într'o clipă a lor resistenţă desperată, înlesnesce luarea în pradă a uneĭ sute treĭ-ḑecĭ de carre cu bagagie, arme şi muniţiunĭ, a treĭ chesóne de tunurĭ şi a vre o 50, 60 de robiţĭ.

Dintre apărătoriĭ acestuĭ convoĭu, mulţĭ picase sub focurile batalionuluĭ luĭ căpitanŭ Merişescu; alţiĭ sub săbiile plotónelor de Roşiorĭ.

În acea învălmăşélă, unde pe nevĕḑute arsura glónţelor, vêrful baĭonetelor şi tăişul săbiilor ajungŭ pe luptătorĭ, Turciĭ, simţindu-se acumŭ strînşĭ de aprópe şi fŏră scăpare, strigaŭ din rĕsputerĭ: *Allah!* şi *Aman!* Eĭ

duceaŭ dorul celor cari, de cu nópte, avusese parte a se furişa peste Skitŭ.

Toţĭ aceïa într'adevĕrŭ, — de-şi numĕrul lor nu póte să fi fostŭ mare, cŏcĭ în diferitele lupte de la 7 şi 9 noemvrie s'a putută constatà că, din ómeniĭ garnizóneĭ, perise maĭ bine de cincĭ sute, — toţĭ ceĭ ce trecuse apa pe podul lor de aşternuturĭ, fugeaŭ acumŭ spre Cotuzluĭ, ocolindŭ prin bălţile şi tufişurile lunceĭ, posturile nóstre de la Hêrleţŭ.

Generalul Meyendorff însciinţase dînḑĭ de diminéţă pe colonelul Slănicénu că îşĭ propune a'ĭ urmări cu cavaleria sa, îndată ce se va maĭ luminà de ḑioă şi că speră a'ĭ prinde pe toţĭ.

Pentru acestŭ sfêrşitŭ, comandantul brigadeĭ româneseĭ, colonelul Creţénu, a şi trămisŭ cincĭ din scadrónele sale, sub ordinile locotenentuluĭ-colonelŭ Kiriţescu, ca să înainteze pênĕ la Cotuzluĭ, hărţuindŭ şi robindŭ pe fugarĭ.

Acéstă operaţiune complementarĕ a coprindereĭ Rahoveĭ se şi începuse cu óre-care succesŭ de cŏtre Roşioriĭ noştri, cândŭ eĭ priimiră dreptŭ ajutorŭ, alte câte-va scadróne de Ulanĭ ruşĭ veniţĭ pe la Hêrleţŭ

Colonelul acestora, temêndu-se ânsĕ de a obosi pré tare caiĭ sĕĭ şi de a nu puté ajunge la timpŭ, călare, pe inamiciĭ cari eraŭ pe josŭ, apoĭ âncŏ şi tare supĕratŭ pe pustia de céţă, care nu voïà de locŭ să se răsipéscă, stătù câtŭ-va timpŭ la înduoïélă, consultându-se în limba rusécă, dinainté oficerilor noştri, cu unŭ locotenentŭ-colonelŭ ce comandà bateria călăréţă a Ruşilor. Din vorba

lor aĭ noştri nu pricepură altŭ-ceva de câtŭ alternativa ce eĭ îşĭ puseră la sfêrşitŭ, întrebându-se unul pe altul: «Въ передъ? adică *Înainte?* séŭ Назадъ? *Înapoĭ?*»

Colonelul se hotărî pentru ticnitul Назадъ! Scadrónele de Roşiorĭ trebuiră să asculte de dînsul, ca maĭ mare la rangŭ; renunçândŭ dar, cu părere de rĕŭ la succesul ce le înlesnĭaŭ aşa de bine împrejurările, fură nevoite să facă şi ele Назадъ.

Negreşitŭ că, în cualitatea sa de bunŭ şi prevĕḑĕtorŭ aliatŭ, înţeleptul colonelŭ n'a voitŭ să maĭ încarce budgetul, aşa de împovăratŭ alŭ ţĕrreĭ nóstre, cu întreţinerea a câtor-va sute maĭ multŭ de prisonierĭ otomanĭ flămênḑĭ.

Se întórseră dar toţĭ spre Rahova, unde cavaleria a intratŭ maĭ în acelaşŭ timpŭ cândŭ colonelul Slănicénu se coborà în oraşŭ, din întăriturile rĕmase acumŭ în mânile ostaşilor românĭ.

Să nu maĭ întunecămŭ bucuria succesuluĭ dobênditŭ, prin descrierea respingĕtóre a câtor-va cadavre de bĭeţĭ soldaţĭ românĭ, ce s'aŭ aflatŭ în forturĭ, gróznicŭ batjocoriţĭ şi măcelăriţĭ de Nizamiĭ otomanĭ, carĭ'ĭ prinsese, póte numaĭ răniţĭ, în bătălia de la 7, şi cu ĭataganul le crestase adûncŭ semnul cruceĭ pe peptŭ şi pe pântece. Atâtŭ numaĭ să spunemŭ că, la Rahova ca pretutindenĭ în acéstă campaniă, s'a doveditŭ că, în răsboĭu, ostaşul turcŭ, fiă *Nizamŭ* orĭ *Başibuzucŭ,* fiă *Seiḑŭ* orĭ *Paşă,* rĕmâne pururé o féră sĕlbatică, unŭ lupŭ turbatŭ, ce nu'şĭ schimbă năravul, de o dată cu pĕrul.

Rahova era acumŭ a nóstră. Roşioriĭ şi Doro-

banţiĭ împlântase pe bastiónele forturilor eĭ stégul cu treĭ colorĭ alŭ Românieĭ.

Dînḑĭ de diminéţă ânsĕ, pe la 7 ore, în acea ḑi de 9 noemvrie, generalul Lupu trecuse de la Bechetŭ Dunărea, spre a constatà isbênda şi a lua comanda nouilor posiţiunĭ, câştigate de oştile românescĭ ce operaŭ decindé.

Rahova rĕmase în deplina nóstră stĕpânire, dupĕ unŭ atacŭ alŭ trupelor nóstre, care, décă nu sdrobise, dar în orĭ ce casŭ înfricoşase pe Turcĭ într'atâta, încâtŭ eĭ o deşertară cu pripă şi nicĭ se maĭ gêndiră a o recăpăta.

Cu o lună şi maĭ bine înainte de acésta, unŭ corpŭ însemnatŭ de cavaleriă şi de tunurĭ rusescĭ renunţase a o coprinde, dupĕ o bombardare de maĭ multe ore. Dar în annul 1829, cândŭ generalul rusŭ Geismar luă Rahova din mâna Turcilor, în luna luĭ maĭu, cu perderĭ multŭ maĭ simţitóre decâtŭ cele ce amŭ încercatŭ noĭ la 1877, în 7 şi 9 noemvrie, Ruşiĭ nu se putură mănţine multŭ timpŭ într'însa şi fură siliţĭ de Turciĭ de la Vidinŭ a se retrage peste Dunăre.

Pe noĭ, nu Turciĭ ne aŭ făcutŭ să părăsimŭ Rahova, pe care totuşĭ amŭ câştigat'o cu sângele vitejilor noştri.

Dar acesteĭ coprinderĭ a Rahoveĭ de cĕtre oştirile românescĭ, i s'aŭ făcutŭ, domnilor, împutărĭ felurite şi chiarŭ contradictoriĭ.

S'a ḑisŭ, bună-óră, că luarea Rahoveĭ n'a fostŭ unŭ succesŭ deplinŭ, de vreme ce forturile eĭ nu s'aŭ coprinsŭ prin asaltŭ.

Acéstă obĭecţiune mi se pare, mie unuĭa, a fi numaĭ speciósă, şi pentru ca ea să obţină încuviinţarea tutulor, arŭ trebui maĭ ântêĭu ca belicoşiĭ eĭ născocitorĭ să se însărcineze a dovedi lumeĭ culte că nu este bine cândŭ cu puçină perdere de ómenĭ, dar cu dovedire învederată de curagĭu, se câştigă în răsboĭu posiţiunile trebuitóre, ci că trebuiă neapăratŭ ca în şanţurile fiă-căriĭ cetăţĭ coprinse, să se aşterne drumŭ netedŭ pe împlutură de cadavre.

Dar atuncĭ, reprobaţiunea cădută pe luarea Rahoveĭ, s'arŭ întinde asupra întregeĭ tactice moderne a armatelor prusiane, întru ceĭa ce privesce coprinderea cetăţilor fortificate.

Strategiciĭ Prusieĭ sunt de părere astădĭ, că cetăţilor întărite li se cuvine maĭ multŭ jertfă de timpŭ şi de răbdare, prin straşnice împresurărĭ armate, decâtŭ jertfă de ómenĭ prin asalturĭ. Şi mi se pare că, întru acésta ca în multe altele, eĭ judecă sănĕtosŭ.

Despre luarea Rahoveĭ, s'a maĭ spusŭ ânsĕ şi contrariul, adică cum-că s'a perdutŭ în juru'ĭ pré multă lume pentru unŭ resultatŭ neînsemnătorŭ.

Vre o 280 ómenĭ, cu morţĭ şi cu răniţĭ, dintr'o oştire totalĕ de aprópe 7000, mi se pare a nu fi tocmaĭ multă perdere, cândŭ orĭ ce redută, luată séŭ neluată şi în genere maĭ puçinŭ importantĕ decâtŭ posiţiunea strategică de la Rahova, a costatŭ, maĭ alesŭ aliaţilor noştri, nu sute, ci miĭ şi decimĭ de miĭ de ómenĭ.

În fine s'a disŭ că este o ruşine de a nu fi prinsŭ garnizóna din Rahova, care a fugitŭ nóptea hoţesce.

Aci ĭar, cuvintele criticeĭ mi se parŭ fórte puçinŭ întemeĭate.

Lasă, maĭ ântêĭu, că de arŭ fi vre o ruşine în ceĭa ce s'a întêmplatŭ la Rahova în nóptea despre 9 noemvrie, aceĭa arŭ privi numaĭ pe fugariĭ turcĭ, căcĭ la noĭ se ḑice că *fuga*, de-şi sănĕtósă, este ânsĕ *ruşinósă*, şi noĕ, déca ni se póte imputà ceva, e tocmaĭ că ne amŭ lipsitŭ de plăcerea, lesnicĭósă dar în realitate cam zadarnică, de a fugì călărĭ pe urmele pĕcătoşilor de Turcĭ, cari 'şĭ luase lumea în capŭ, îngroziţĭ de atacurile nóstre.

Aci ânsĕ, osebitŭ de vestitul Назадъ, care, precum aţĭ auḑitŭ, a fostŭ sentenţa decisivă în acéstă afacere, apoĭ să nu uĭtămŭ că s'a vîrîtŭ la mijlocŭ şi unŭ factorŭ fisicŭ, cu care de sigurŭ nu se puteaŭ luptà nicĭ Roşioriĭ, nicĭ Dorobanţiĭ noştri.

De poznele şi de tónele ĭernatice ale Dunăreĭ, — şi chiarŭ anume la Rahova — a avutŭ a suferi însuşĭ marele geniŭ răsboitorŭ alŭ Românieĭ, eroul nostru Michaĭu-Vitézul.

Iată ce ne spune chronica despre cele petrecute în răsboĭul Bulgarieĭ de la 1598, tocmaĭ în aceĭaşĭ lună a luĭ noemvrie.

Să adducemŭ maĭ ântêĭu aminte că Michaĭu, trecêndŭ Dunărea pe la Nicopole, se urcase totŭ învingĕtorŭ, pênĕ la Vidinŭ şi acolo se luptase vitejesce în contra Turcilor; în acea vestită bătăliă, fraţiĭ Buzescĭ îĭ scăpară ḑilele, ucigêndŭ la vreme pe turcul, care îşĭ imponçişase suliţa în pântecele erouluĭ.

Chronica adauge acesté:

«După ce bătură acestŭ răsboĭu, ședù Michaĭu Vodă sub cetatea «Vidinuluĭ dece dile depline, ardêndŭ împrejurŭ tótă marginea țĕrreĭ «turcescĭ, și ĭar se întórse Michaĭu-Vodă, cu tóte oștile și cu tótă do-«bênda, ca să trécă Dunărea pe la Rahova; *) însĕ cândŭ fură oștile «jumĕtate trecute, se lăsă vêntŭ cu vihorŭ pre Dunăre, și atuncé se «împărțiră oștile și rĕmaseră jumĕtate așteptândŭ dece dile, pênĕ ce se «potoli vêntul; ĭar oștile aŭ totŭ plenuitŭ și aŭ arsŭ țérra turcéscă. Decĭ «trecură cu tótă dobênda, de se adunară la nomcvrie în 5, annul 7107.»

Judecațĭ acumŭ pe dreptate și d-vóstră, domnilor, déca coloneliĭ noștriĭ Slănicénu și Crețénu, — ba chiarŭ și generalul rusŭ Meyendorff,—puteaŭ să potoléscă céța de la Rahova, în noemvrie trecutŭ, cândŭ însușĭ Michaĭu Vitézul nu s'a priceputŭ, la noemvrie 1598, să potoléscă *vêntul cu vihorŭ* ce se lăsase pe Dunăre, la aceĭașĭ împîclită și viforósă Rahovă.

Nu, domnilor, să nu cătămŭ în deșertŭ nodul în papură; să nu ne silimŭ a nimicì noĭ înșine merite, care nu sunt atâtŭ ale cutăreĭ séŭ cutăreĭ personalitățĭ private, ci ale oștirilor nóstre în de obște, ale națiuneĭ întregĭ.

Destulŭ, destulŭ se vorŭ cercà străiniĭ a ne scóte nume că, micĭ și marĭ, nu suntemŭ bunĭ de nicĭ o trébă.

Noĭ, să ținemŭ cumpĕna dréptă, pentru a judeca faptele nóstre din ultimul răsboĭu, ca și orĭ ce alte acte ale națiuneĭ.

---

*) Vedĭ în *Magazinul istoricŭ pentru Dacia*, tom. IV, p. 291, unde cu învederată greșélă s'a scrisŭ: *Rusiava*, în locŭ de: *Rahova;* acéstă eróre a fostŭ păstrată de *N. Bălcescu* în *Istoria Romînilor sub Michaĭu Vodă Vitézul*, edit. din 1878, pag. 291.

Adevĕrul e că noĭ amŭ cam moştenitŭ de la străbuniĭ noştri, obiceĭul de a glumi şi a rîde cu orĭ ce faptă de laudă a nóstră, de a lua în rĕspĕrŭ pe toţĭ ceĭ dintre noĭ, cari óre-cum facŭ onóre ţĕrreĭ.

Legionariĭ romanĭ, cândŭ adduceaŭ în triumfŭ la Roma pe câte unul din căpitaniĭ lor, care se distinsese în luptele cu inamiciĭ republiceĭ, aveaŭ curiosul obiceĭu de a cânta şi a spune în gura mare totŭ felul de ocărĭ şi tóte defăimările câte le treceaŭ prin minte împotriva triumfătoruluĭ; şi poporul împrejurŭ rîdea cu hohote.

Totŭ cam aşa clevetitóre parŭ a fi rĕmasŭ şi gurile Curcanilor noştri, de óră-ce se ḑice că eĭ cântaŭ prin taberile lor din Bulgaria, o horă care, — décă nu mĕ înşelŭ, — sunà cam astfelŭ:

Oştile staŭ faţă 'n faţă,
Maĭoriĭ la ambulanţă,
Coloneliĭ 'n depărtare,
Generaliĭ la hotare.

Nu rîdeţĭ, domnilor, cĕcĭ rîdemŭ de rîsul nostru, şi de sigurŭ nu este casul, cândŭ vorbimŭ despre lupta de la Rahova, să batjocorimŭ pe oficeriĭ noştri.

Acolo, décă şi generalul n'a statŭ totŭ mereŭ *la hotare,* cĕcĭ s'a grăbitŭ a fi celŭ d'ântêĭu a le părăsi, spre a lua posesiune de cetatea, deşertată de inamicĭ; apoĭ de sigurŭ coloneliĭ n'aŭ statŭ *în depărtare,* cĕcĭ 'ĭ aŭ vĕḑutŭ toţĭ stândŭ mereŭ, cu celŭ maĭ mare sânge-rece, în mijlocul pericolelor, semĕnate jurŭ împrejurul lor; nicĭ maĭoriĭ n'aŭ rĕmasŭ *în ambulanţă,* cĕcĭ duoĭ dintr'înşiĭ aŭ picatŭ morţĭ pe câmpul de luptă, cu glónţe

în frunte şi în peptŭ; ĭar ceĭ cari aŭ trecutŭ la ambulanţă, aŭ plătitŭ acolo odihna lor fĕră voiă, cu plumbul scosŭ din carnea lor.

Din ḑece oficerĭ superiorĭ cari mânară trupele române pe culmile de la Rahova, duoĭ le aŭ ilustratŭ prin a lor mórte, alţĭ duoĭ prin ranele lor, ĭar toţĭ ceĭ-l-aţĭ prin statornica lor presenţă şi activitate, în mijlocul rôndurilor de luptătorĭ, în acea zonă primejdiósă a bătălieĭ, unde fiă-care glonţŭ putea să străpungă fĕră deosebire, unŭ peptŭ vitejescŭ, séŭ sub o mantà soldăţéscă, séŭ sub o tunică de oficerŭ.

Cu asemené fapte, ne putemŭ în adevĕrŭ mêndrì, domnilor; cĕcĭ nu póte fi maĭ lăudată purtare a şefilor uneĭ armate, decâtŭ aceĭa de a cruţa, precâtŭ onórea permite, viéţa soldaţilor, — muncitorĭ aĭ pămêntuluĭ, — şi de a'şĭ expune pe a lor.

Exemple ca acesté întărescŭ inima poporuluĭ; ĭar cândŭ inima ţĕrranuluĭ este întărită prin vitejiă în răsboĭu, atuncĭ, — amŭ maĭ spus'o, — putemŭ trăi încredinţaţĭ că elŭ nu va sta în nepăsare, nicĭ se va da în laturĭ, de câte orĭ vre unŭ pericolŭ va ameninţà fiinţa séŭ drepturile ţĕrriĭ.

Într'astfelŭ aŭ preţuitŭ lupta de la Rahova judecătoriĭ ceĭ maĭ înaltŭ îndreptăţiţĭ, dintre pămêntenĭ şi străinĭ, câţĭ aŭ pututŭ căpăta sciinţe exacte despre cele ce s'aŭ petrecutŭ acolo.

Cândŭ modestia nóstră, a Românilor, a voitŭ să subordone meritósa purtare a tutulor oştenilor românĭ de la Rahova, scopuluĭ cam secundarŭ alŭ întreprindereĭ,

însuşĭ împĕratul Alexandru, — carele pe atuncĭ preţuĭa valórea Românilor, de pe asprul şi nefăçăritul câmpŭ de răsboĭu, şi nu din sînul rĕsfăçărilor îndemnătóre la rĕŭ şi la strîmbătate ale cabinetuluĭ sĕŭ diplomaticŭ, — împĕratul Alexandru a datŭ ordinŭ ca să se sĕrbeze pe altarŭ acéstă frumósă isbêndă a trupelor românescĭ.

În fine, Măria Sa Domnitorul, pe care ţérra l'a alesŭ, acumŭ din noŭ, ca arbitru supremŭ alŭ destinelor eĭ militare, a însemnatŭ bătălieĭ de care v'amŭ vorbitŭ, locul ce ea trebuiă să ocupe în mintea nóstră şi a urmaşilor noştri.

Cutezŭ dar a sfêrşi, rememorândŭ înseşĭ patrioticele cuvinte, adresate de Comandantul supremŭ alŭ oştilor românescĭ, cŏtre representanţiĭ ţĕrriĭ, câte-va ḑile numaĭ dupĕ luarea Rahoveĭ:*)

«Cum oştirile române 'şĭ aŭ făcutŭ datoria pe câmpul de bătaiă, «o sciă ţérra, o spunŭ vitejiĭ şi putemiciĭ noştri aliaţĭ, o recunnoscŭ «însişĭ duşmaniĭ noştri!

«Soldaţiĭ noştri n'aŭ desminţitŭ nobilul sânge ce curge în vi«nele lor.

«Eĭ, prin vitejia lor, aŭ îmbogăţitŭ annalele nóstre militare, «înscriindŭ pe paginile acestora, numele luptelor de la *Rahova* şi de la «*Griviţa*, alăturĭ cu numele glorióselor bătăliĭ de la *Racova* şi de la «*Călugĕrenĭ!*»

---

*) Mesagiul domnescŭ prin care s'a deschisŭ sesiunea corpurilor legĭuitóre la 15 noemvrie 1877.